

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет/
Кафедра психології та соціальної роботи

ШАРГАН Ірина Степанівна

Організація діяльності соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру / Organization of social work with primary school children with special needs in the conditions of an educational and rehabilitation center

спеціальність: 231 – Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
СР-41
І.С.Шарган

Науковий керівник:
ст.викл. Е.О. Грішин

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ А.Н. Гірняк

ТЕРНОПІЛЬ-2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ	8
1.1 Сучасні підходи до роботи соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами	8
1.2 Теоретичні моделі взаємодії соціального педагога з іншими спеціалістами в навчально-реабілітаційному центрі	15
1.3 Роль соціального педагога у формуванні позитивної психологічної клімату в групі дітей з особливими потребами	20
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	25
2.1 Організація індивідуальної та групової роботи з дітьми з урахуванням їхніх особливих потреб та можливостей	25
2.2 Застосування методів соціально-педагогічної корекції для підтримки розвитку дітей з особливими потребами	37
2.3 Взаємодія з батьками та іншими стейкхолдерами для досягнення найкращих результатів в навчанні та розвитку дітей	47
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	62
3.1 Підвищення кваліфікації соціального педагога з урахуванням	

сучасних тенденцій в спеціальній педагогіці	62
3.2 Використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами для підвищення ефективності навчально-виховного процесу	65
3.3 Розвиток навичок самоаналізу та саморефлексії для постійного удосконалення роботи з дітьми з особливими потребами	71
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному суспільстві інклюзивна освіта набула особливого значення, зокрема для дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами. Організація навчально-реабілітаційного центру стає ключовим аспектом у забезпеченні їхнього повноцінного розвитку та інтеграції в соціум. Серед фахівців, які відіграють невід'ємну роль у цьому процесі, особливе місце належить соціальним педагогам. Вони є посередниками між дітьми з особливими потребами, їхніми сім'ями, та системою освіти й реабілітації.

Освітні та реабілітаційні центри стикаються з різноманітними викликами, пов'язаними з організацією роботи з дітьми молодшого шкільного віку з різними видами особливих потреб. Важливо забезпечити ці діти максимальним доступом до освіти та розвитку, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби. Соціальні педагоги у цих установах мають вирішувати широкий спектр завдань, що включають в себе психологічну підтримку дітей та їхніх сімей, створення інклюзивного середовища, розробку та впровадження індивідуальних програм розвитку, сприяння соціальній адаптації та вихованню, а також співпрацю з іншими спеціалістами.

Тому актуальність теми полягає в пошуку ефективних стратегій та методів роботи соціальних педагогів у навчально-реабілітаційних центрах з метою досягнення максимального соціального, психологічного та освітнього розвитку дітей з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день значна кількість вітчизняних науковців, таких як В. Бондар, В. Ляшенко, І. Іванова, А. Шевчук, О. Столярченко, О. Савченко та інші, зосереджуються на проблемі інклюзивної освіти та соціалізації дітей з особливими потребами. Вони

досліджують різні аспекти залучення цих дітей до навчання в загальноосвітніх закладах, їхньої реабілітації та адаптації до суспільних норм.

Крім того, у сучасній юридичній літературі також відзначаються дослідники, такі як О. Малько, М. Вітрук, К. Волинка, В. Погорілко, М. Гуренко, О. Кареліна, Т. Скорик, В. Журавський, які розглядають різні аспекти права на освіту, включаючи конституційне право на освіту, суб'єктивне право на освіту, питання впровадження дистанційного навчання для учнів з обмеженими можливостями, а також проблеми інтеграції цих дітей у всі сфери життя.

Метою дослідження є ретельний аналіз організації діяльності соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами в умовах навчально-реабілітаційного центру.

З огляду на мету постають наступні *завдання*:

1. Вивчити сучасні підходи та теоретичні моделі взаємодії соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами для визначення найбільш ефективних методів роботи.

2. Визначити роль соціального педагога у формуванні позитивного психологічного клімату в групі дітей з особливими потребами та розробити стратегії для його зміцнення.

3. Провести практичну реалізацію організації індивідуальної та групової роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами з використанням методів соціально-педагогічної корекції.

4. Дослідити взаємодію з батьками та іншими стейкхолдерами для досягнення оптимальних результатів в навчанні та розвитку дітей з особливими потребами.

5. Оглянути можливості підвищення професійної компетентності соціального педагога у роботі з дітьми молодшого шкільного віку з особливими

потребами через підвищення кваліфікації, використання інноваційних технологій та розвиток навичок самоаналізу та саморефлексії.

Об'єктом дослідження є діти молодшого шкільного віку з особливими потребами, які перебувають у навчально-реабілітаційному центрі.

Предметом дослідження є організація діяльності соціального педагога з цими дітьми в умовах навчально-реабілітаційного центру.

Методи дослідження. У роботі використано різноманітні загальнонаукові методи пізнання, які допомогли розкрити тему на більш глибокому рівні. Зокрема, методи абстракції та конкретизації дозволили аналізувати загальні закономірності та виокремлювати конкретні аспекти роботи соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами. Індукція та дедукція використовувалися для висування гіпотез та логічного виведення висновків на основі аналізу фактів та даних. Аналіз та синтез допомагали розбиратися в складних процесах та виокремлювати основні компоненти. Порівняння використовувалося для встановлення відмінностей та спільних рис між різними підходами до організації діяльності з цією категорією дітей. Дослідження базувалося на діалектичному підході до вивчення сучасного стану державної системи соціальної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, що дозволило розглянути проблему у її всебічності та динаміці.

Теоретична база дослідження ґрунтується на різноманітних джерелах інформації, таких як наукові статті, офіційні законодавчі акти, аналітичні звіти та статистичні дані. Ці джерела забезпечують необхідну теоретичну базу для вивчення теми та аналізу проблеми з різних поглядів.

Практична значимість дослідження полягає в тому, щоб розробити оптимальні стратегії роботи соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами у навчально-реабілітаційному центрі.

Це допоможе покращити якість надання послуг цільовій аудиторії, забезпечуючи їм необхідну підтримку та розвиток.

Наукова новизна полягає в розробці нових підходів та методик роботи з цією категорією дітей, а також в апробації їх ефективності в конкретних умовах навчально-реабілітаційного центру.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, загальних висновків, списку використаних джерел у кількості 36 найменувань та додатків на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

1.1 Сучасні підходи до роботи соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами

На сучасному етапі розвитку освітньої системи, велика увага суспільства приділяється питанням навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами. Водночас, освітні заклади не можуть знижувати стандартів, встановлених для всіх учнів [13]. Тому для забезпечення всебічного розвитку цієї категорії дітей важливо створювати спеціальні умови, де вони зможуть успішно розвиватися та досягати своїх потенційних можливостей.

Система освіти повинна забезпечити належний рівень соціальної адаптації учнів з особливими потребами, щоб вони могли повноцінно взаємодіяти та інтегруватися в суспільство. Навчання в загальноосвітньому закладі має сприяти досягненню педагогічних та корекційно-розвивальних цілей серед учнів з особливими потребами. Це є ключовою умовою для ефективного освітнього впливу, що дозволить їм засвоювати необхідний обсяг знань, умінь і навичок.

Аналізуючи проблеми навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку з особливими потребами у наших освітніх закладах, стає очевидним, що потрібно впроваджувати новаторські підходи до їхньої навчально-виховної діяльності. Один з оптимальних стратегічних шляхів вирішення цієї проблеми сьогодні - це інклюзивна освіта, що передбачає право дітей на навчання у загальноосвітніх закладах у своєму місці проживання, де намагаються врахувати потреби всіх учнів шляхом внесення змін до навчальних програм та

адаптації шкільних приміщень [11].Актуальним завданням на цьому етапі є підготовка соціальних педагогів, зокрема шкільних, до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах загальноосвітніх закладів, які приділяють увагу інклюзивному підходу.

Початок інклюзивного навчання відбувся у середині 60-х років ХХ століття у США через реалізацію проекту "Головний Старт", який охоплював широку освітню та медичну програму для дошкільнят та їхніх батьків. З початком 1972 року дітей з особливими потребами стали залучати до класів, що працювали за програмою "Головний Старт". Це була перша масова спроба створення інклюзивних класів, де разом навчаються діти незалежно від їхніх можливостей, здібностей, соціального та економічного статусу, походження тощо. Ця ініціатива здобула широку підтримку громадськості [1]. У 1975 році Конгрес США прийняв важливий законопроект, що передбачав безкоштовну, адаптовану громадську освіту для дітей з особливими потребами, фінансування якої забезпечувалося за рахунок федеральних коштів. В цьому законі було відзначено, що родини цих дітей мають бути важливою складовою системи їхньої освіти.

В Сполучених Штатах Америки діти з особливими потребами тепер мають можливість отримувати інклюзивну освіту, яка, разом з адекватною медичною підтримкою, допомагає їм розвиватися в повному обсязі. Діти з розвитковими особливостями можуть відвідувати дитячі садки і початкові школи, а також брати участь у громадських заходах. Старші учні можуть навчатися у професійних училищах, школах і коледжах. Цей підхід дозволяє дітям з особливими потребами у старшому віці працювати, сплачувати податки і користуватися всіма правами, що надає суспільство [15].

Упродовж останнього десятиріччя в дошкільних освітніх закладах по всьому світу почали залучати дітей з особливими потребами. Групи, де всі діти,

незалежно від їхніх можливостей, здібностей, соціального та економічного статусу, походження тощо, виховуються та навчаються разом, називаються класами інклюзії або інклюзивними класами. На початку 80-х років ХХ століття ООН оголосила "Десятиріччя інвалідів", щоб привернути увагу до проблеми рівних можливостей та повного включення людей з інвалідністю до суспільства.

Міжнародні документи, такі як Декларація про права інвалідів (ООН, 1975), Всесвітня програма дій стосовно інвалідів (ООН, 1982), Конвенція про права дитини (ООН, 1989), Декларація про права розумово відсталих осіб (ООН, 1971), Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (ООН, 1993), Саламанська Декларація (1994) та інші, закріплюють права дітей-інвалідів.

Україна підтвердила свою зобов'язаність здійснювати модернізацію освітньої галузі у напрямі інклюзивної освіти за допомогою наказу Міністерства освіти і науки України "Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки" (від 11.09.2009 року). Цей план передбачає впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах з метою забезпечення якісної освіти та інтеграції дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку, в суспільство [21].

Наступним кроком у розвитку інклюзивної освіти в нашій країні було прийняття Концепції розвитку інклюзивної освіти (від 01.10.2010 року), яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів, ратифікованих Україною. Метою затвердження цієї Концепції є формування нової філософії суспільства, що сприяє позитивному ставленню до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідності; створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими потребами у сфері освіти; вдосконалення системи освіти та

соціальної реабілітації дітей із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема з інвалідністю, шляхом впровадження інноваційних технологій, включаючи інклюзивне навчання, з використанням адаптованого міжнародного досвіду [31].

Важливо відзначити, що основою для організації соціально-педагогічної роботи в загальноосвітній школі є Закон України "Про освіту" (1996 р.), який визначає статус провідного фахівця з соціального виховання – соціального педагога – в школі (ст. 22). Соціальний педагог є фахівцем з виховної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами, завданням якого є створення сприятливих соціальних та навчально-виховних умов для їхнього розвитку та соціалізації [12].

Модель соціально-педагогічної діяльності в школі перебуває на етапі формування, складаючись з двох взаємопов'язаних частин: внутрішньої і зовнішньої. Основні напрямки внутрішньої діяльності включають діагностику, проведення соціального виховання, загальне керівництво соціально-виховною роботою, захист та охорону прав дитини. Зовнішня соціально-педагогічна діяльність створює умови для використання здобутих в школі знань, навичок та досвіду в реальному житті через активну участь у просоціальній діяльності. Крім того, вона націлена на педагогізацію соціального середовища, що оточує школярів, з метою гармонізації впливу різних факторів соціалізації на процес формування особистості дитини [9].

Мета соціально-педагогічної роботи в інклюзивному навчальному закладі полягає в підтримці успішного вирішення особистими проблемами учнів з особливими потребами. Ця мета досягається шляхом звільнення та розвитку ресурсів учня та його соціального оточення, забезпечення необхідних соціальних змін, а також через навчання, виховання та самовиховання особистості.

У своїй діяльності в інклюзивному загальноосвітньому закладі, соціальний педагог визначається основною метою – запобіганням проблем, вчасним виявленням та усуненням їх причин, що сприяють виникненню негативних явищ різного характеру учнів (морального, фізичного, соціального), а також забезпечення проактивної профілактики негативних тенденцій у поведінці та спілкуванні. Це передбачає, що спеціаліст повинен мати різноманітні навички і здійснювати різні соціальні ролі, адаптуючи їх у залежності від конкретної ситуації та характеру проблем, які виникають. В. Шульга вказує на те, що, у відміну від звичайного вчителя у навчальному закладі, основна функція соціального педагога полягає не у навчанні, а, перш за все, у вихованні, наданні соціальної допомоги та захисті. Діяльність соціального педагога спрямована на стимулювання саморозвитку особистості [30].

Основні аспекти соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації подані у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Основні аспекти соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації

Аспекти соціально-педагогічної діяльності	Опис
Формування цілей і завдань роботи	Визначення основних мети і завдань соціально-педагогічної роботи в школі, включаючи соціальну адаптацію, психосоціальну підтримку, та інші аспекти.
Дослідження факторів впливу соціуму	Аналіз факторів, які впливають на соціалізацію учнів з особливими потребами, таких як сімейне середовище, мікрорайон, та соціальні умови.
Розробка концепції та соціальних паспортів	Створення стратегії та документів, що визначають підходи до соціально-педагогічної роботи та описують характеристики класів і учнів.
Підтримка адаптації учнів	Надання допомоги учням з особливими потребами у пристосуванні до навчального середовища та соціального взаємодії.
Взаємодія з батьками та громадськістю	Співпраця з батьками учнів та залучення громадськості для підтримки соціально-педагогічної діяльності школи.

Аспекти соціально-педагогічної діяльності	Опис
Організація профілактичних заходів	Проведення заходів та програм, спрямованих на запобігання негативним явищам та підтримку позитивного соціального розвитку учнів.
Навчання та самовиховання учнів	Сприяння процесу навчання, розвитку та самореалізації учнів через педагогічну діяльність та організацію виховних заходів.
Підготовка до майбутнього	Допомога учням з особливими потребами у плануванні майбутньої освіти та професійної кар'єри.
Пропаганда здорового способу життя	Проведення заходів та програм, спрямованих на підтримку здорового способу життя серед учнів.

Соціальний педагог у загальноосвітньому закладі інклюзивної орієнтації взаємодіє з усіма членами педагогічного колективу, спеціалістами соціальної сфери та іншими фахівцями, які сприяють розвитку та корекції дітей з особливими потребами. Основним завданням соціального педагога є встановлення плідної співпраці з дирекцією школи та іншими спеціалістами для ефективної реалізації корекційно-розвиваючої роботи з учнями.

Ефективність роботи в інклюзивній школі залежить від гармонійного взаємодії соціального педагога з іншими фахівцями, такими як спеціальні педагоги, психологи, медичні працівники тощо. Вони утворюють команду, спрямовану на оцінку розвитку кожної дитини, розробку та реалізацію індивідуальних планів роботи, аналіз результатів та підвищення кваліфікації. Ця спільна діяльність спрямована на підтримку і розвиток дітей з особливими потребами у навчанні та соціальній адаптації [2].

Соціальний педагог в загальноосвітньому закладі, який працює з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами, займається їх вихованням, навчанням, розвитком та соціальним захистом. Його робота базується на аналізі попередніх даних, які включають психолого-медико-педагогічні характеристики дитини та її соціальне середовище. Соціальний педагог використовує

різноманітні методи дослідження, такі як соціологічні та психологічні методики, а також методи соціальної роботи, щоб виявити інтереси, потреби, труднощі та проблеми учнів.

Після проведення діагностики соціальний педагог організовує консультації з прав та обов'язків учнів з особливими потребами та їхніх сімей, пропонуючи різні варіанти вирішення проблем. Він також забезпечує соціальну допомогу та підтримку, використовуючи правові можливості та засоби. У вирішенні проблем учнів і їхніх сімей соціальний педагог може залучати спеціалістів різних профілів та сприяти їх спільному розв'язанню проблем [11]. Його робота спрямована на стимулювання сімей до використання власних ресурсів та резервів для подолання труднощів.

Соціальний педагог також відіграє посередницьку роль у встановленні зв'язків і контактів між сім'єю та різними спеціалістами, такими як психологи, соціальні працівники, дефектологи, лікарі, а також представниками органів влади і громадськості. Це означає, що він сприяє розвитку зв'язків з різними соціальними установами і організаціями, щоб забезпечити визнання прав дитини з особливими потребами на повноцінне життя та рівність прав. Тому одним із головних завдань роботи соціального педагога є ознайомлення учнів з особливими потребами та їхніх батьків з їхніми правами в доступній, активній та демонстративній формі.

Важливо зазначити, що соціально-педагогічна робота не обмежується лише освітнім простором закладу, але охоплює різні рівні соціального середовища: державні установи, мікрорайон, сім'ю, вулицю. Головним завданням цієї роботи є допомога у формуванні учнів з особливими потребами навичок та умінь саморозвитку, а також засвоєння норм соціальної поведінки та гармонізації внутрішньоособистісних та загальносуспільних інтересів [21].

Одним із ключових аспектів роботи соціального педагога в загальноосвітньому закладі інклюзивної орієнтації є забезпечення соціально-педагогічного та соціально-оздоровчого супроводу учнів з особливими потребами. Це означає допомогу у їхній соціальній адаптації серед ровесників, реабілітації, відновлювального лікування, організації оздоровлення та відпочинку. Соціально-педагогічний супровід учнів з особливими потребами також включає індивідуальні заняття з соціальним педагогом. Фахівець сприяє оздоровленню цих дітей, організовуючи цікаві та насичені заходи дозвілля, такі як творчі конкурси, свята, виставки, вечори, дискотеки, а також організацію відпочинку в оздоровчих таборах та інше [23].

Отже, специфіка роботи фахівців у соціально-педагогічній сфері загальноосвітніх закладів інклюзивної орієнтації вимагає від них постійного самовдосконалення, глибоких знань і вмінь, а також широкої обізнаності та ерудиції. Робота соціального педагога має сприяти педагогізації навчально-виховного середовища, активізації соціально-культурних та педагогічних функцій суспільства, сім'ї, шкільних фахівців та кожної окремої особистості з особливими потребами [2].

Тому, організація роботи соціального педагога з учнями з особливими потребами у вищезазначених аспектах його діяльності, а також роботи фахівців освітніх закладів інклюзивної орієнтації, є ключовою умовою успішної інтеграції цієї категорії учнів у навчальне середовище та суспільство в цілому.

1.2 Теоретичні моделі взаємодії соціального педагога з іншими спеціалістами в навчально-реабілітаційному центрі

Взаємодія соціального педагога з іншими спеціалістами в навчально-реабілітаційному центрі ґрунтується на принципах взаєморозуміння, співпраці

та спільної мети - забезпеченні повного розвитку та підтримці клієнтів центру. Соціальний педагог, як фахівець зі специфічними знаннями про соціальні та психологічні аспекти розвитку, спільно з іншими спеціалістами відповідає за створення і реалізацію індивідуалізованих програм для кожного клієнта. Це може включати планування навчальних, реабілітаційних та соціальних заходів, а також сприяння в побудові партнерських відносин з родинами та іншими зацікавленими сторонами [15].

Співпраця між соціальним педагогом і іншими спеціалістами, такими як психологи, педагоги, лікарі та інші, полягає в обміні знаннями і досвідом, взаємній підтримці та координації дій для досягнення спільних цілей. Наприклад, соціальний педагог може співпрацювати з психологом у визначенні потреб клієнта і розробці індивідуалізованих стратегій підтримки та розвитку. У той же час, співпраця з педагогами центру допомагає врахувати особливості навчального процесу та адаптувати його до потреб клієнтів з різними особливостями розвитку [7].

Важливим аспектом взаємодії є взаєморозуміння та відкритий діалог між спеціалістами. Це дозволяє ефективно вирішувати конфліктні ситуації, виникаючі в процесі співпраці, та швидко адаптувати стратегії роботи до змінних потреб клієнтів. Крім того, спільна мета забезпечення повного розвитку та підтримки клієнтів стимулює співпрацю та об'єднує зусилля всіх спеціалістів для досягнення кращих результатів.

Модель спільної роботи, або Collaborative Model, передбачає тісну співпрацю соціального педагога з іншими спеціалістами, такими як психологи, лікарі, вчителі та інші, для досягнення спільних цілей підтримки та розвитку клієнтів. У цій моделі важливими складовими є обмін інформацією, розробка спільних стратегій і планів дій, а також спільні заходи, спрямовані на підтримку клієнтів [4].

Спільна робота починається з ефективного обміну інформацією між спеціалістами щодо потреб та особливостей кожного клієнта. Це може включати аналіз результатів тестувань, спостережень за поведінкою та академічними досягненнями. На основі цієї інформації формується загальне розуміння ситуації кожного клієнта. Після обміну інформацією спеціалісти спільно розробляють стратегії та плани дій, спрямовані на вирішення конкретних проблем чи потреб клієнта. Ці стратегії можуть включати навчальні підходи, психологічні методи, медичні втручання та соціальну підтримку.

Спільні заходи, такі як засідання, консультації та тренінги, допомагають забезпечити взаєморозуміння між спеціалістами та координацію їх дій. Вони також створюють можливості для обговорення та вирішення будь-яких проблем чи конфліктів, які можуть виникнути під час спільної роботи [4]. У цілому, модель спільної роботи сприяє ефективній і комплексній підтримці клієнтів навчально-реабілітаційного центру шляхом залучення різноманітних фахівців та ресурсів для досягнення спільних цілей.

Модель інтердисциплінарного підходу відображає спільну роботу різних спеціалістів, які об'єднують свої знання та навички для розв'язання складних проблем. У цій моделі соціальний педагог співпрацює з іншими фахівцями, такими як психологи, лікарі, педагоги та інші, з метою створення інтегрованих програм та послуг для клієнтів. Спільна робота різних спеціалістів ґрунтується на розумінні того, що складні проблеми можуть потребувати комплексного підходу для ефективного розв'язання [10]. Такий підхід дозволяє залучати різні види експертизи та ресурси для оптимізації результатів роботи з клієнтами.

У рамках цієї моделі соціальний педагог може співпрацювати з іншими спеціалістами для розробки інтегрованих програм, які враховують різноманітні аспекти розвитку та потреби клієнтів. Наприклад, психолог може допомагати з розумінням психологічних аспектів поведінки клієнта, вчителі - з адаптацією

навчальних програм, а лікарі - з медичними аспектами їх стану. Основною перевагою моделі інтердисциплінарного підходу є те, що вона дозволяє використовувати комбіновану експертизу та ресурси для забезпечення більш ефективної та комплексної підтримки клієнтів [10]. Крім того, такий підхід сприяє поглибленню взаєморозуміння між спеціалістами та створює можливості для взаємного навчання та розвитку професійних навичок.

Модель сімейного центрованого підходу відображає пріоритетну увагу до залучення сім'ї клієнта до процесу надання послуг. В цій моделі співпраця між соціальним педагогом та іншими спеціалістами спрямована на створення підтримуючого середовища для сімейного зростання та розвитку. Основний принцип цієї моделі полягає в тому, що сім'я вважається ключовим агентом змін у житті клієнта, і спеціалісти спрямовують свої зусилля на те, щоб забезпечити не лише підтримку самого клієнта, але і всієї його сім'ї [22]. Соціальний педагог, працюючи за цією моделлю, спільно з іншими фахівцями, працює над створенням середовища, де сім'я може відчувати підтримку, розвивати свої ресурси та здійснювати позитивні зміни у житті.

Основні аспекти роботи за моделлю сімейного центрованого підходу включають спільні зустрічі з сім'єю, де обговорюються їхні потреби, цілі та очікування. Важливим елементом є також розробка індивідуалізованих планів дій, в яких враховуються потреби та можливості кожного члена сім'ї. Ключовими перевагами моделі сімейного центрованого підходу є підвищення відповідальності сім'ї за власний розвиток та здатність забезпечити більш стійку та ефективну підтримку клієнтам [22]. Крім того, ця модель сприяє покращенню взаєморозуміння між спеціалістами та сім'єю, що в свою чергу сприяє більш успішним результатам у процесі надання послуг.

Модель екосистемного підходу розглядає взаємозв'язки між людьми та їхнім оточенням, враховуючи важливість впливу різних рівнів оточення на

життя та розвиток клієнтів. У цій моделі співпраця між соціальним педагогом та іншими спеціалістами спрямована на те, щоб впливати на різні рівні оточення клієнта (наприклад, сім'я, школа, спільнота), з метою створення оптимальних умов для його розвитку. Суть цієї моделі полягає в тому, що розвиток та поведінка людини залежать від взаємодії з її оточенням [13].

Спеціалісти працюють разом, щоб зрозуміти ці взаємозв'язки та впливати на них з метою підтримки та розвитку клієнтів. Наприклад, соціальний педагог може співпрацювати з іншими фахівцями для створення позитивного навчального середовища в школі, яке сприяє академічному успіху та соціально-емоційному розвитку учнів. Вони також можуть працювати з сім'ями, щоб забезпечити підтримку та ресурси для створення здорового та підтримуючого родинного середовища.

Ключовою перевагою моделі екосистемного підходу є її комплексність і здатність враховувати різноманітні аспекти життя клієнта. Вона дозволяє спеціалістам розглядати проблеми та потреби клієнтів у контексті їхнього оточення та взаємодії з ним, що сприяє більш ефективній та збалансованій підтримці та розвитку.

Модель диференційованого підходу передбачає індивідуалізацію підходу до кожного клієнта залежно від його унікальних потреб, характеристик та особливостей. У цій моделі співпраця між соціальним педагогом та іншими спеціалістами спрямована на розробку та реалізацію індивідуальних програм та планів дій для кожного клієнта. Ключовим аспектом моделі є врахування унікальних потреб, можливостей та характеристик кожного клієнта [14]. Спеціалісти спільно аналізують інформацію про клієнта, включаючи його освітні досягнення, розвиток соціальних навичок, психологічний стан та сімейну ситуацію, і на цій основі визначають індивідуалізовані потреби та цілі.

Співпраця між соціальним педагогом і іншими спеціалістами може включати обмін інформацією, спільне обговорення стратегій та методик роботи, а також координацію дій для досягнення успішних результатів. Наприклад, соціальний педагог може співпрацювати з психологом для розробки індивідуалізованих психосоціальних інтервенцій для клієнта, враховуючи його унікальні потреби та можливості. Головна перевага моделі диференційованого підходу полягає в тому, що вона дозволяє максимально враховувати індивідуальні потреби та можливості кожного клієнта, що сприяє більш ефективній підтримці та досягненню успішних результатів. Ця модель акцентується на унікальності кожного клієнта та важливості індивідуального підходу до нього.

Дані моделі можуть використовуватися як окремо, так і в комбінації залежно від конкретних потреб та контексту роботи навчально-реабілітаційного центру. Головною метою є забезпечення ефективної співпраці між різними спеціалістами для досягнення найкращих результатів для клієнтів.

1.3 Роль соціального педагога у формуванні позитивної психологічної клімату в групі дітей з особливими потребами

Соціальний педагог відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні позитивного психологічного клімату в групі дітей з особливими потребами. Його робота не обмежується простим викладанням матеріалу чи навичок. Він є своєрідним посередником між дітьми, їхніми батьками та іншими фахівцями.

Перш за все, соціальний педагог допомагає створити атмосферу взаємоповаги, толерантності та підтримки всередині групи. Він працює над розвитком навичок спілкування та взаємодії, сприяючи виробленню позитивних міжособистісних відносин. Це особливо важливо для дітей з особливими

потребами, які можуть стикатися зі складнощами у спілкуванні або відчувати себе відокремленими від оточуючих. Крім того, соціальний педагог сприяє розвитку самоповаги та самооцінки кожної дитини. Він створює умови для успішного включення кожного учасника групи, надаючи підтримку та позитивну зворотню зв'язок. Це допомагає дітям з особливими потребами відчувати себе цінними та уважними членами спільноти [3].

Зокрема, соціальний педагог сприяє вирішенню конфліктів та розвитку навичок міжособистісної взаємодії. Він вчить дітей ефективно спілкуватися, вирішувати проблеми та робити компроміси, що є важливим для успішного функціонування групи. Отже, соціальний педагог відіграє ключову роль у створенні позитивного психологічного клімату в групі дітей з особливими потребами, сприяючи їхньому розвитку, самовизначенню та взаємодії зі світом.

Створення безпечного середовища для дітей є однією з найважливіших завдань соціального педагога. Це означає створення сприятливої атмосфери, в якій кожна дитина почувається захищеною, поважаною і прийнятою. Спочатку соціальний педагог спільно з дітьми може розробляти правила взаємодії, які враховують потреби та можливості кожного учасника групи. Це може включати правила спілкування, взаємодії та вирішення конфліктів. Важливо, щоб ці правила були зрозумілими, справедливими та враховували індивідуальні особливості кожної дитини [31].

Подальшим кроком може бути розвиток системи підтримки один одного всередині групи. Соціальний педагог може сприяти формуванню емпатії та розуміння потреб і почуттів інших учасників групи. Важливо, щоб діти навчилися взаємодіяти та підтримувати один одного в складних ситуаціях, а також шукали дорослу допомогу, коли це необхідно. Крім того, соціальний педагог створює умови для відчуття комфорту і безпеки серед учасників групи. Це може включати організацію простору так, щоб кожна дитина мала своє

місце, а також забезпечення конфіденційності та приватності. Отже, соціальний педагог працює над створенням безпечного середовища, в якому діти з особливими потребами можуть розвиватися, відчувати себе важливими та підтриманими, а також навчатися взаємодіяти з оточуючими [16].

Соціальний педагог відіграє важливу роль у сприянні інтеграції дітей з особливими потребами в групу. Його завданням є створення умов, в яких кожен учасник групи відчуває себе важливим та включеним. Один із способів цього досягнення - організація спільних заходів та активностей. Соціальний педагог може створити такі програми, як спортивні змагання, майстер-класи, творчі проекти або відвідування культурних подій, які об'єднують усіх дітей, незалежно від їхніх особливостей. Це допомагає зміцнити взаємозв'язки між учасниками групи та сприяє їхньому взаєморозумінню.

Крім того, соціальний педагог активно працює над розвитком навичок спілкування та сприйняття інших серед дітей з особливими потребами. Він проводить тренінги, рольові ігри, дискусії та інші активності, що сприяють розвитку емпатії, толерантності та вміння розуміти потреби і почуття інших. Це допомагає зменшити відчуття відокремленості та нерівності між дітьми і сприяє позитивній взаємодії всередині групи [22]. Таким чином, соціальний педагог відіграє ключову роль у сприянні інтеграції дітей з особливими потребами в групу, створюючи умови для спільної діяльності, розвитку навичок спілкування та взаєморозуміння.

Соціальний педагог грає важливу роль у наданні психологічної підтримки дітям з особливими потребами, які можуть відчувати стрес, тривогу або незадоволення через свою ситуацію. Він допомагає їм зрозуміти свої почуття та емоції, вирішувати конфлікти та розвивати навички саморегуляції. Перш за все, соціальний педагог надає дітям можливість вільно висловлювати свої почуття та емоції. Він створює довірче середовище, в якому діти можуть почувати себе

комфортно та безпечно, розповідаючи про свої проблеми та переживання. Через це спілкування діти можуть зрозуміти, що їхні почуття є важливими та прийнятними. Крім того, соціальний педагог допомагає дітям розвивати навички саморегуляції, які допомагають їм керувати своїми емоціями та реагувати на стресові ситуації. Це може включати вправи релаксації, дихальні техніки, техніки медитації або стратегії розв'язання проблем [33].

Також, соціальний педагог працює над підвищенням самооцінки дітей з особливими потребами, підкреслюючи їхні сильні сторони та досягнення. Він надає підтримку та позитивний зворотній зв'язок, що допомагає дітям вірити у себе та свої можливості. Отже, соціальний педагог забезпечує психологічну підтримку дітям з особливими потребами, допомагаючи їм розуміти та керувати своїми емоціями, вирішувати конфлікти та підвищувати свою самооцінку.

Соціальний педагог відіграє ключову роль у розвитку соціальних навичок у дітей з особливими потребами, щоб вони могли успішно взаємодіяти з іншими та відчувати себе комфортно в соціальних ситуаціях. Це включає тренування навичок спілкування, роботу в групі, вирішення конфліктів та розвиток емпатії. Один із підходів полягає у тренуванні навичок спілкування. Соціальний педагог може проводити різноманітні вправи та рольові ігри, спрямовані на розвиток навичок активного слухання, вираження своїх думок та ідей, а також на вміння вести діалоги з іншими людьми [26]. Це допомагає дітям з особливими потребами відчувати себе впевненіше у спілкуванні та підвищує їхню здатність взаємодіяти з іншими.

Крім того, соціальний педагог організовує роботу в групі, де діти мають можливість співпрацювати, вирішувати спільні завдання та взаємодіяти з однолітками. Це сприяє розвитку навичок співпраці, комунікації та взаєморозуміння. Зокрема, соціальний педагог працює над вирішенням конфліктів, що можуть виникати в групі. Він надає дітям інструменти та

стратегії для конструктивного вирішення суперечок та незгод, що сприяє покращенню взаємин між учасниками групи. Також, соціальний педагог сприяє розвитку емпатії у дітей, навчаючи їх розуміти почуття та потреби інших людей. Це допомагає дітям розвивати співчуття та братерство, що є важливим для побудови позитивних міжособистісних відносин.

В цілому, соціальний педагог виступає як фасилітатор у формуванні позитивного психологічного клімату, сприяючи розвитку дитини в умовах групової взаємодії та підтримки. Його робота спрямована на створення умов для повноцінного розвитку кожної дитини з урахуванням її особливих потреб і можливостей.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

2.1 Організація індивідуальної та групової роботи з дітьми з урахуванням їхніх особливих потреб та можливостей

Ефективне інклюзивне навчання ґрунтується на тісній співпраці між різними учасниками навчального процесу, які беруть на себе відповідальність за кожного учня, незалежно від їхніх потреб і здібностей. Ця співпраця передбачає створення такого середовища, де кожен учень відчуває себе прийнятим, підтриманим та поважаним у класній спільноті. Важливо відзначити, що такий підхід включає не лише роботу під час уроків, а й сприяє виявленню та підтримці індивідуальних здібностей та внесків кожної дитини. Така співпраця передбачає розподіл обов'язків та відповідальності між вчителями, учнями та іншими членами шкільної спільноти [17].

Традиційне інтенсивне навчання в цій концепції зосереджене на тому, щоб учні освоїли основні навички та розуміння певної теми під керівництвом вчителя. У цьому підході вчитель виступає як центральна постать, організовуючи процес навчання за структурованою схемою. Він розбиває матеріал на невеликі кроки, переконуючись, що кожен етап зрозумілий і опанований учнями. Важливо, щоб учні мали достатньо можливостей для самостійного відпрацювання навичок та здобуття умінь під його контролем. Цей підхід передбачає послідовність та систематичність у викладанні та навчанні.

Дослідження показують, що участь учнів у співпраці в парах або невеликих групах стимулює їх активність у навчальному процесі і сприяє

розвитку взаєморозуміння під час спільного виконання завдань. Під час співпраці учні виявляють вищий рівень критичного та логічного мислення, генерують більше оригінальних ідей і ефективніше адаптуються до нових ситуацій. Особливо важливо враховувати участь у співпраці учнів з особливими освітніми потребами, оскільки це допомагає їм активізуватись і відчувати себе більш впевнено [10]. Участь у співпраці також сприяє зменшенню стресу та тривожності серед учнів порівняно з конкурентними методами, сприяючи позитивному ставленню до навчального процесу загалом. Крім того, спільна навчальна діяльність сприяє формуванню міжособистісних відносин між учнями, що позитивно впливає на їх соціальний розвиток.

У груповій діяльності можна виділити кілька важливих етапів [5]:

1. Формулювання пізнавального завдання або проблемної ситуації, які спонукають учнів до активної роботи.
2. Надання необхідного дидактичного матеріалу для розв'язання завдання.
3. Планування роботи в групі, включаючи розподіл обов'язків і визначення стратегії дії.
4. Індивідуальне виконання завдання кожним учасником групи, а також обговорення отриманих результатів.
5. Обговорення спільного завдання групи, включаючи доповнення, зауваження та уточнення.
6. Повідомлення про результати роботи групи та їх обговорення.
7. Загальний висновок про продуктивність роботи групи та досягнення поставленої мети.

За змістом групову роботу можна розділити на однорідну, коли учні виконують однакові завдання, та диференційовану, коли кожна група працює над власним завданням.

При організації групової роботи в класі слід враховувати різноманітні моделі навчальної діяльності школярів, які можуть мати різні особливості та потреби [8]:

1. Модель для школярів із достатнім рівнем пізнавальної активності, стійкою емоційно-вольовою сферою та високою навчальною успішністю. Учні цієї моделі зазвичай можуть ефективно працювати над завданнями та досягати успіху у навчанні.

2. Модель, що враховує особливості регуляції навчально-пізнавальної діяльності, такі як дефіцит уваги з гіпер- або гіпоактивністю, недостатня мотивація та емоційно-вольові аспекти. Учні цієї моделі можуть потребувати додаткової підтримки та адаптації навчального процесу відповідно до їхніх потреб та темпу роботи.

Ці моделі допомагають вчителям адаптувати підхід до навчання з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня, забезпечуючи їм можливість успішної участі у груповій діяльності та досягнення навчальних цілей. Деякі особливості, які описані у вищенаведених моделях навчальної діяльності, можуть виявлятися у певних школярів із нормативним розвитком, але виражені менш яскраво [23]. Однак у дітей з особливими освітніми потребами ці особливості можуть бути більш помітними та впливати на їх навчання в значній мірі. Наприклад:

1. Деякі учні з нормативним розвитком можуть мати недоліки у пізнавальній діяльності, такі як проблеми зі сприйняттям, пам'яттю або мисленням. Однак ці проблеми можуть бути менш виразними і не суттєво впливати на їх навчання.

2. Деякі учні з особливими освітніми потребами можуть мати значні порушення навчально-пізнавальної діяльності, що обумовлені недостатнім розвитком пізнавальних процесів, емоційно-вольової сфери або мовлення. У

таких випадках учні можуть демонструвати різноманітні проблеми, такі як ригідність мислення або значна знижена навчуваність.

Отже, важливо враховувати ці відмінності при організації навчального процесу, щоб забезпечити кожному учневі необхідну підтримку та можливість досягнення успіху у навчанні.

При формуванні груп для спільної діяльності в 1-2 класах рекомендується формувати пари або трійки учнів, а в 3-4 класах - групи з чотирьох учасників. Однак важливо керуватися не лише числом учасників, але й їхніми індивідуальними потребами та особливостями навчальної діяльності [10]. Наприклад:

1. Учням з порушеннями навчально-пізнавальної діяльності та зі зниженою навчуваністю можуть бути корисні спільність та підтримка більш досвідчених і розуміючих однокласників. Такі діти можуть почувати себе комфортніше у групі з партнерами, які мають достатній рівень навчання.

2. Для учнів з високим рівнем навчання корисною буде співпраця з рівними за здібностями товаришами, що сприятиме більш продуктивній роботі та взаємному навчанню.

3. Не доцільно об'єднувати дітей з різними порушеннями функцій регуляції навчально-пізнавальної діяльності в одній групі, оскільки це може створити додаткові труднощі для навчання та взаєморозуміння.

4. У групах, де поєднуються учні з недостатністю мотиваційної та емоційно-вольової сфер, можна розв'язувати складні завдання, що спонукають дітей виявляти власні недоліки та розвивати вміння їх усувати.

Для успішної спільної діяльності групі зазвичай потрібно кілька занять (зазвичай 3-5), щоб діти зрозуміли одне одного та знайшли оптимальний спосіб співпраці. Проте не рекомендується закріплювати сталий склад групи на

тривалий час, наприклад, на весь семестр, оскільки діти повинні отримувати досвід співпраці з різними партнерами.

Використання методу традиційного інтенсивного навчання передбачає виконання вчителем шести ключових методичних функцій, які сприяють ефективному засвоєнню базових понять та навичок [20]:

1. **Актуалізація та перевірка раніше засвоєного матеріалу:** Перевірка розуміння та запам'ятовування попередньо вивченого матеріалу, що допомагає учням утримувати інформацію в пам'яті та пов'язувати її з новими знаннями.
2. **Презентація і демонстрація:** Пояснення та показ вчителем нового матеріалу, сприяючи його зрозумінню та візуалізації для учнів.
3. **Керована практика:** Направлене вправління учнів у застосуванні нових знань і вмінь під наглядом вчителя.
4. **Зворотний зв'язок і виправлення:** Надання відгуку учням щодо їхньої роботи, корекція помилок та надання рекомендацій для покращення.
5. **Самостійна практика (заповнення прогалін або розширення знань):** Забезпечення учням можливості відпрацювання матеріалу самостійно, що сприяє закріпленню та розвитку їхніх навичок.
6. **Часте повторення:** Повторення ключових концепцій та вправ для закріплення та утримання знань в пам'яті.

Метод традиційного інтенсивного навчання демонструє ряд переваг у роботі з дітьми з особливими потребами. По-перше, він дозволяє дітям чітко розуміти навчальний матеріал, що особливо важливо для тих, хто має проблеми зі запам'ятовуванням. По-друге, цей метод активно залучає дітей до навчального процесу, сприяючи їхній активній участі та залученню до предмету. По-третє, він надає учням широкі можливості для активної взаємодії та відповідей під час уроку.

Традиційне інтенсивне навчання займає важливе місце в двох відомих педагогічних технологіях, спрямованих на розвиток когнітивних стратегій. Перша з них - програма "Втручання для вироблення стратегій", розроблена науковцями з Канзаського Університету. Друга - програма "Стратегії ефективного навчання й мислення" (СЕНМ), розроблена співробітниками Університету Альберти. Крім того, традиційне інтенсивне навчання є важливою складовою кооперативного навчання, яке передбачає спільну роботу учнів у малих групах для вивчення та усвідомлення нового матеріалу та навичок, визначених програмою [26]. Перед тим, як діти зможуть ефективно співпрацювати в групах, важливо детально пояснити їм форми та правила кооперативного навчання. Таким чином, традиційне інтенсивне навчання гармонійно поєднується з кооперативним методом, створюючи сприятливі умови для активної співпраці та взаємодії учнів.

Під час навчання використовуються різноманітні графічні інструменти для організації та візуалізації інформації. Серед них [32]:

1. Схеми-«павутинки»: графічні діаграми, що відображають взаємозв'язки між концепціями або ідеями, які виходять з центральної теми.
2. Ланцюжки послідовності: візуальні діаграми, що показують послідовність подій або кроків у процесі.
3. Древа сортування: графічні зображення, що демонструють ієрархічну структуру або класифікацію інформації.
4. Діаграми Венна: графічні представлення, які використовуються для порівняння та виявлення спільних та відмінних характеристик між наборами даних чи концепцій.
5. Матриці: візуальні таблиці, що допомагають організувати та порівнювати різні аспекти або характеристики.

6. Сюжетні карти: графічні зображення, які допомагають відстежувати ходи думки та структуру оповіді чи тексту.

7. «Знаємо – дізналися – хочемо дізнатися»: графічні організатори, що стимулюють учнів рефлексувати про свої знання, здобуті в процесі навчання, та визначати напрямки подальших досліджень чи вивчення.

У роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби, широко використовується технологія "Створення ситуації успіху", розроблена А. С. Белкіним. Ця методика ґрунтується на особистісно-орієнтованому підході до навчання та виховання. У цьому методі ключову роль відіграє створення психологічного стану задоволення від досягнення результатів через фізичний або моральний зусилля. Основна ідея полягає в тому, щоб учні могли досягти значних успіхів у своїй діяльності завдяки відповідним умовам та стратегіям, розробленим вчителями і родиною.

Основними завданнями педагога при використанні цієї технології є сприяння співтворчості, визнання самоцінності кожної особистості, створення сприятливих педагогічних ситуацій, заохочення, сприяння саморегуляції. Педагогічна технологія "Створення ситуації успіху" передбачає застосування різноманітних методів для розкриття потенціалу різних категорій учнів. Ці методи включають такі прийоми, як "Емоційний сплеск", "Даю шанс", "Навмисна помилка", "Радість пізнання" та інші. Вони дозволяють створити атмосферу підтримки та позитивного стимулювання для всіх учасників навчального процесу [30].

Метод піскової психотерапії відмінно справляється з завданням створення безпечного комунікативного середовища для дітей з аутизмом. Він активізує самозцілюючі функції психіки та допомагає виразити безсвідомі емоції через символічне використання піску та води. Пісочниця, як метафоричний "контейнер", дозволяє дитині виразити свої емоції та переживання без страху

перед відвертими обговореннями. Вона створює відчуття безпеки і довіри, допомагаючи знизити тривогу та напругу. Це сприяє формуванню стійких навичок психосоціальної адаптації. Психологи використовують ці ігрові методи в роботі з аутичними дітьми на початкових етапах взаємодії. Вони стимулюють інтерес дитини до подальшого спілкування і допомагають закріпити позитивний досвід взаємодії з оточуючим світом [33].

Авторська "Рухова абетка", розроблена вчителем-логопедом РНЦ "Особлива дитина" Штіль С. Ю., є інноваційним і ефективним інструментом для розвитку різних аспектів у дітей, які мають проблеми з мовленням, зокрема заїкаються. Цей підхід спрямований на розвиток різних психологічних і комунікативних функцій, включаючи логопсихотерапевтичні, прогностичні, мотиваційно-стимулюючі і діагностичні.

"Рухова абетка" використовує різноманітні рухові вправи та ігри, спрямовані на активізацію моторики та координації рухів, а також на розвиток мовлення та сприйняття мови. Ці вправи включають в себе рухи, які супроводжуються звуками, ритмічними рухами або вправами з дихання.

Основна мета "Рухової абетки" - створити сприятливу атмосферу для розвитку мовленнєвих навичок і покращення комунікативних здібностей у дітей. Вона допомагає знижувати тривогу та стрес, пов'язаний з мовленнєвими труднощами, і сприяє позитивному ставленню до процесу навчання. Цей підхід є цінним інструментом для вчителів-логопедів, які працюють з дітьми, що мають проблеми з мовленням, включаючи заїкаються, і допомагає їм досягти успіху в розвитку мовленнєвих навичок та встановленні комунікативних зв'язків [37].

Казкотерапія - це потужний і ефективний метод формування морального здоров'я у дітей. Казка відповідає їхнім потребам та інтересам, оскільки вона привертає увагу, стимулює уяву та творчість, а також сприяє виявленню їхньої емоційності. У казці дитина може знайти відображення своїх власних

переживань та конфліктів, що допомагає їй краще зрозуміти свої почуття і впоратися з ними. Казкові герої та сюжети відкривають перед дитиною нові перспективи і можливості, розвивають в ній почуття справедливості, доброти та взаєморозуміння.

Крім того, казка може мати глибокий вплив на підсвідомість дитини, формуючи в ній моральні цінності та навички. Вона допомагає відчувати себе частиною чогось більшого, сприяючи розвитку духовного світу дитини та підвищенню її морального рівня [25]. Отже, казкотерапія відкриває шлях до глибокого розвитку особистості дитини, сприяючи формуванню її морального здоров'я та позитивного психічного стану.

Важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості кожної дитини при формуванні груп. Наприклад, деякі діти можуть потребувати стабільного партнера з особливими освітніми потребами, з якими вони відчують себе комфортно, тоді як іншим дітям може бути корисно працювати з різними партнерами для розвитку соціальних навичок. При необхідності можна встановити правило щодо зміни партнера, проте важливо це робити з урахуванням побажань учасників групи та повідомляти про це вчителя перед уроком. Варто також розуміти мотивації дітей, які виявляють бажання працювати самостійно [22]. Важливо сприяти їхньому розвитку, але не заохочувати це публічно, а замість цього виявити розуміння та відзначити їхні зусилля у приватному розмові.

При формуванні навичок співпраці важливо не застосовувати покарання, яке б забороняло дітям брати участь у груповій роботі. Замість цього, достатньо, щоб партнер відмовився працювати з певною дитиною на даний момент. Проте варто дати можливість тій дитині, від якої відмовилися, знайти іншого партнера для співпраці, попередньо повідомивши про це вчителя.

При впровадженні спільної навчальної діяльності важливо враховувати, що для багатьох дітей це новий досвід. Тому навички співпраці слід розвивати ретельно і поступово. Важливо почати з малосуттєвих деталей та простих дій, перш ніж переходити до складніших завдань. Також важливо навчити дітей правилам взаємодії, таким як правильне сидіння за партою, домовленості та прохання про допомогу. Початкові навички співпраці можна вивчати позаурочно, демонструючи дітям приклади взаємодії та застосовуючи мовні зразки для узгодження дій. Поступове вивчення цих навичок допомагає дітям розвивати власний стиль співпраці та адаптуватися до різних ситуацій [28].

Діти з достатнім рівнем навчальних досягнень та інтелектом можуть навчитися прикладати до сумісної роботи після того, як вони проаналізують 2-3 помилки. Однак при оцінці помилок важливо зосереджуватися не лише на змісті помилки, наприклад, неправильно складеній схемі, але й на процесі взаємодії. Типові помилки можна проілюструвати навіть без їх допущення. Наприклад, за допомогою асистента вчителя можна показати приклад "неправильного" спілкування, де учні демонструють, як не слухають один одного або не враховують думку іншого. Також можна програти ситуації, де один учень весь час сумнівається в собі, або де іншого не цікавить думка партнера і він діє власним чином [16]. Такі приклади допоможуть дітям усвідомити важливість ефективної співпраці та взаєморозуміння в групі.

Важливо, щоб учитель разом із учнями встановив правила групової роботи та критерії оцінювання, а також переконався, що діти розуміють ці критерії перед кожним уроком. Критерії оцінювання можуть включати різноманітні види активностей, які зацікавлять дітей, такі як презентації або інсценування. Правила роботи в групі повинні бути мінімальними і доповнювати загальні правила поведінки на уроці. Наприклад, правила можуть включати такі пункти [21]:

- Забезпечити участь кожного учасника у розмові.
- Говорити спокійно та зрозуміло.
- Обговорювати лише те, що стосується справи.
- Уникати гоміну та одночасних висловлювань.
- Використовувати жести та знаки для спілкування.
- Погоджуватися або заперечувати, дивлячись на того, хто говорить.
- Звертатися один до одного по імені.

Ці правила можна відобразити на плакатах або інтерактивних дошках та звертатися до них перед кожним уроком для підтримки ефективної групової роботи.

Вчителю необхідно активно контролювати хід групової роботи, відповідати на запитання учнів, регулювати порядок діяльності та надавати допомогу за потреби. При цьому важливо враховувати моделі навчальної діяльності учнів у класі. Наприклад, учні з порушеннями регуляції навчально-пізнавальної діяльності та низькою мотивацією вимагають посиленого контролю та підтримки вчителя або асистента. Для учнів з недоліками у пізнавальному розвитку та зниженою навчуваністю потрібен індивідуальний підхід, дозована допомога та позитивне заохочення від дорослих [24]. Діти із значними порушеннями навчально-пізнавальної діяльності потребують інтенсивної допомоги, спрямованої на підвищення продуктивності їхньої розумової діяльності, що надається вчителем або асистентом протягом всієї групової роботи.

Вчителю важливо уважно спостерігати за способами взаємодії учнів у групі та виділяти найбільш успішні та конструктивні підходи. Заохочувати учнів, які демонструють ефективну співпрацю, продемонструвати свій стиль роботи перед класом, а решті учнів розповісти, що їм сподобалося в цій групі. Коментарі вчителя можуть допомогти дітям виокремити найбільш продуктивні

аспекти роботи в групі. Під час роботи в групі важливо стимулювати спільне обговорення завдання та звернення за допомогою до однокласників. Це сприяє підвищенню індивідуальної підтримки для кожного учня, який може звертатися як до вчителя, так і до своїх однокласників за допомогою. Такий підхід не лише забезпечує допомогу тим, хто її потребує, але й активізує знання тих, хто надає допомогу, оскільки вони переглядають та закріплюють свої вміння під час пояснення однокласнику [21].

Робота в групі має обмежуватися 10-15 хвилинами на уроці у 1 класі та не більше половини часу уроку у 2 класі, оскільки занадто тривала робота може викликати втоми. Важливо не вимагати абсолютної тиші під час сумісної роботи, оскільки дітям важливо обмінюватися думками та висловлювати свої враження від роботи товаришів. На розмови на повний голос або збуджені вигуки слід реагувати доброзичливо, зрозуміло, пам'ятаючи, що молодші школярі можуть бути захоплені виконанням завдання та не завжди здатні контролювати свою емоційну реакцію. Під час оцінювання роботи групи переважною мірою враховуються не лише навчальні досягнення, але й особистісні якості, такі як терпимість, доброзичливість та ввічливість [28]. Оцінюється лише спільна робота групи, при цьому учням, які працювали разом, не надаються різні оцінки.

Під час групової роботи важливо переставляти парти так, щоб дітям, які працюють разом, було зручно бачити одне одного. Це сприяє згуртованості та ефективній взаємодії між учасниками групи. Один з показників успішності групи - це зниження кількості помилок під час групової роботи, особливо у той період, коли індивідуальні завдання учнів супроводжуються численними помилками. Також задоволення партнерів від спільної роботи є важливим показником згуртованості групи. У перший час висока продуктивність не повинна бути головним критерієм оцінки групової роботи. Групи, які активно

обговорюють завдання, можуть затриматися на одному питанні, але це може призвести до глибокого і всебічного розгляду теми. Спочатку групи похвально оцінюються за безпомилкову та дружню роботу, а згодом вони піднімаються до рівня достатньо узгодженої співпраці, оскільки навички співробітництва поступово закріплюються.

Таким чином, організація співпраці в інклюзивному класі розв'язує ряд важливих завдань, які стосуються як навчання, так і виховання. Цей процес потребує уваги до потреб учнів з різними особливостями розвитку та орієнтації на їхні моделі навчальної діяльності. Він охоплює різноманітні організаційні та навчальні завдання, спрямовані на формування ефективної співпраці між учнями з різними потребами. Це створює основу для успішного вирішення складніших завдань, що виникають у процесі кооперативного навчання, особливо на старших ступенях.

2.2 Застосування методів соціально-педагогічної корекції для підтримки розвитку дітей з особливими потребами

Тренінг соціально-комунікативних навичок є методом активної групової роботи з психологічним спрямуванням, який відповідає природній потребі осіб з особливими освітніми потребами взаємодіяти з однолітками. Цей підхід створює оптимальні умови для засвоєння навичок конструктивного спілкування. Динамічна та доброзичлива атмосфера сприяє індивідуалізації дитини, що є важливою складовою подальшого її розвитку, та сприяє формуванню позитивного ставлення до самого себе [22].

Мета тренінгу - підвищити самооцінку, впевненість та самоповагу у дітей. Часто низький рівень соціальної адаптації пов'язаний із негативним сприйняттям себе та відсутністю впевненості.

Таким чином, самосприйняття та соціальна адаптація взаємопов'язані. Запропонований тренінг спрямований на розвиток соціально-комунікативних навичок у дітей з особливими освітніми потребами.

Тренінг соціально-комунікативної активності

Програма тренінгу включає 10 сесій, кожна тривалістю від 1 години до 1 години 20 хвилин.

Заняття 1
Мета: Розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, формувати правильну самооцінку та способи ефективної взаємодії в колективі.
Вступне слово ведучого: Сьогодні ми з вами зібралися, щоб краще пізнати себе та інших і налагодити взаємодію в нашому колективі. У цьому нам допоможуть вправи. Але перед тим, як перейти до них, потрібно виробити правила роботи і постійно їх дотримуватись.
Правила роботи групи:
1. Добровільність.
2. Я-висловлювання (говорити тільки про себе, свої почуття).
3. Тут і зараз.
4. Один говорить – усі слухають.
5. Поважаємо всіх.
Знайомство (10 хв.): Усі учасники сідають у коло. Кожен називає своє ім'я та описує себе одним висловлюванням.
Вправа "Перетворення" (10 хв.): Учасники сідають у коло. Кожен доповнює фрази "Якби я був...". Наприклад: "Якби я був книжкою, то я був би...".
Вправа "Емоція" (10 хв.): Учасникам роздаються картки з написаними на них емоціями та частинами тіла для їх вираження. Наприклад: "Сум. Руки". Учасники повинні відгадати емоцію, яку виражає їхній партнер. Ця вправа сприяє відчуттю розкутих, вільних та розвиває акторські здібності.
Вправа "Впізнай людину" (20 хв.): Учасники сідають у коло. Ведучий виходить з кімнати, а група обирає людину, яку будуть відгадувати. Після цього ведучий задає питання групі для відгадування. Наприклад: "Якби ця людина була явищем природи, то яким?". Після відповідей групи ведучий пробує відгадати загадану людину. Гра сприяє сприйняттю та розумінню інших учасників групи.
Вправа "Компліменти" (5 хв.): Учасники передають компліменти та побажання своєму сусідові по колу. Обговорення проводиться щодо відчуттів при отриманні та висловленні компліментів.

Перше заняття було спрямоване на знайомство учасників групи, встановлення довіри та створення комфортної атмосфери для подальшої співпраці. Використання різноманітних вправ дозволило учасникам краще пізнати один одного, зрозуміти свої спільні риси та індивідуальні особливості. Завдяки активній взаємодії та спільним діям, учасники змогли зблизитися, відчути підтримку один одного та створити основу для подальшої ефективної співпраці на тренінгу.

Заняття 2
Мета: Розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, формувати правильну самооцінку та способи ефективної взаємодії в колективі.
Інформаційне повідомлення: Ведучий звертає увагу учасників на значення імені в житті людини та запитує про їхнє ставлення до свого імені.
Вправа "Моє ім'я" (15 хв.): Учасники діляться своїми роздумами про походження та значення свого імені, обговорюють його вплив на їхнє життя.
Обговорення: Учасники обмінюються враженнями від вправи та обговорюють значення імені для людини, передачу імен за спадковістю та особисті враження від свого імені.
Вправа "Ідентичність" (10 хв.): Учасники розмірковують про ідентичність як прийняття себе та співвідношення з власними якостями, а також важливість бути ідентичним.
Вправа "Мої цінності" (20 хв.): Учасники по черзі діляться своїми цінностями, які важливі для них у різних аспектах життя. Ведучий записує їхні відповіді та підсумовує їх на плакаті "Наші цінності".
Обговорення: Учасники обговорюють враження від заняття та роздумують про його корисність для особистісного розвитку.

На занятті 2 ми зосередилися на розвитку соціально-комунікативних навичок учасників, а також на їхньому відчутті власної значущості. Вправа "Моє ім'я" дозволила кожному учаснику задуматися про походження і значення свого імені, а також поділитися своїми враженнями та емоціями. "Ідентичність" допомогла розкрити ідеї про самоприйняття та важливість бути собою. Вправа "Мої цінності" сприяла обговоренню особистих цінностей кожного учасника та формуванню загальних цінностей для групи. Обговорення підсумкових вражень

засвідчило корисність заняття для особистісного розвитку та підкреслило значення взаєморозуміння та взаємодії в колективі.

Заняття 3
Мета: Розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, формувати правильну самооцінку та способи ефективної взаємодії в колективі.
Нагадування про правила: Ведучий нагадує учасникам правила, прийняті на попередньому занятті, і запитує, чи потрібно внести зміни або додати нові правила для поліпшення атмосфери на заняттях.
Вправа "День народження" (20 хв.): Учасники обмінюються думками про вплив часу народження на характер, поведінку та звички людини, обговорюють свої власні враження від пори року та місяця народження.
Дискусія "Якою я бачу сучасну людину?" (10 хв.): Учасники обговорюють необхідні риси характеру для сучасної людини, роздумують про знайдення свого місця у житті та про способи полюбити та прийняти себе такими, які вони є.
Вправа "Гарний вчинок" (15 хв.)
Інструкція: Учасники розповідають про гарний вчинок у своєму житті, коли він трапився, які почуття вони відчули після цього та вважають, чи потрібно робити гарні вчинки.
Обговорення: Після розповідей учасників про гарні вчинки, обговорюються враження від заняття та те, що це заняття дало кожному з них.
Вправа "Я тобі бажаю ..." (5 хв.)
Інструкція: Кожен учасник по черзі, посміхаючись, передає побажання своєму сусіду.

На занятті 3 ми продовжили розвивати соціально-комунікативні навички учасників, а також спрямували їх на формування правильної самооцінки та відчуття власної значущості. Вправа "День народження" дозволила учасникам роздумати про вплив часу народження на характер і звички людини, що сприяє кращому розумінню самого себе. Дискусія "Якою я бачу сучасну людину?" дозволила висловити власні думки та погляди на важливі риси характеру для успішного функціонування у сучасному світі.

Вправа "Гарний вчинок" допомогла учасникам зосередитися на позитивних аспектах свого життя та розглянути значення добрих справ і почуттів після них. Завершальна вправа "Я тобі бажаю ..." сприяла створенню

позитивної атмосфери та взаєморозумінню учасників. Обговорення результатів вправ дало змогу кожному з них проаналізувати свої враження від заняття та оцінити його корисність для особистісного розвитку.

Заняття 4
Мета: Розвивати соціально-комунікативні навички, почуття власної значущості, створити атмосферу доброзичливості та відкритості.
Гра "Хто любить...?" (20 хв.)
Інструкція: Учасники сидять або стоять у зображених на підлозі колах. Одному з учасників не вистачає місця. Проходячи між стільцями чи колами, він запитує, наприклад: «Хто любить шоколадне печиво?» Тоді той, хто відповідає першим, виходить та звільняє місце. Учасник, який залишився без місця, ставить наступні запитання на свій вибір.
Гра "Колективне інтерв'ю" (20 хв.)
Інструкція: Учасники сидять у колі. Ведучий ставить запитання, на які всі по черзі відповідають. Наприклад: "Твоє улюблене місце відпочинку і чому?", "Який шкільний предмет тобі найбільше подобається і чому?", "Хто є твоїм найкращим другом чи подругою?"
Гра "Канат дружби" (5 хв.)
Інструкція: Учасники діляться на дві команди. Ведучий оголошує завдання: «Протягом 5 хвилин з підручних засобів (своїх речей) зв'язати канат. Речей інших учасників, які не беруть участі у грі, використовувати не можна. Перемагає та команда, яка зв'язала довший канат».
Вправа "Продовжіть речення" (5 хв.)
Інструкція: Учасники знову сідають у коло, по черзі продовжують речення: «Сьогодні на занятті я почував себе ...»

Заняття 4 спрямоване на подальший розвиток соціально-комунікативних навичок та самосвідомості учасників. Вправа "Маска та образ" дозволила їм розглянути свої різні ролі та образи у різних ситуаціях, що сприяє глибшому розумінню себе та своїх взаємин з іншими людьми. Дискусія "Чесність і довіра" дозволила обговорити важливі аспекти міжособистісних відносин, такі як чесність і довіра, та їх вплив на взаємодію в колективі. Вправа "Різноманітність характерів" дозволила учасникам розглянути та оцінити різноманіття характерів у суспільстві, що сприяє кращому розумінню інших людей та поглибленню власного самовідчуття. Обговорення результатів вправ дало можливість

кожному учаснику проаналізувати свої враження від заняття та оцінити його корисність для особистісного розвитку.

Заняття 5
Мета: Реалізувати комунікативний потенціал особистості школяра, розвивати почуття індивідуальності, власної значущості, вміння взаємодіяти в колективі.
Матеріали: Плакат "Правила роботи групи", картки, кольоровий папір, ножиці, музичний супровід, фломастери, ручки, олівці.
Правила роботи групи
Ведучий пропонує учасникам пригадати правила роботи групи. Після цього, діти пригадують правила, а потім тренер вивішує плакат "Правила роботи групи" на дошці.
Гра-розминка "Комплімент" (15 хв.)
Учасники по черзі передають один одному компліменти, використовуючи рядки поезії Б. Окуджави "Давайте говорить друг другу компліменти".
Обговорення:
Учасники обговорюють, як їм було отримувати та робити компліменти, чи вони відчували незручність та які вони вважають важчим: отримувати чи робити компліменти.
Вправа "Руханка" (5 хв.)
Учасники сидять на стільцях і повторюють за ведучим рухи: голова, плечі, коліна, пальці, очі, вуха, щоки, ніс, прискорюючи темп з кожним повторенням.

Заняття 5 спрямоване на розвиток комунікативного потенціалу школярів та встановлення позитивної атмосфери в групі. Вправа "Комплімент" допомагає учасникам відчувати радість від отримання та надання компліментів, сприяє формуванню позитивного спілкування та підтримує підвищення самооцінки. Вправа "Руханка" дозволяє дітям розслабитись, підняти настрій та підготувати їх до подальшої активної роботи. Обговорення результатів вправ допомагає виявити вплив цих активностей на учасників та сприяє формуванню усвідомлення власних емоцій і почуттів під час спілкування в групі.

Заняття 6
Мета: Розвивати культуру спілкування, формувати способи ефективної взаємодії у колективі.

Заняття 6
Матеріали: Стільці, пов'язка на очі, картки із завданнями.
Вправа "Хто говорить?" (20 хв.)
Учасники за завданням ведучого повторюють умовний пароль, наприклад: "Я тут!", і інші повинні відгадати, чий це голос. Діти зав'язують очі і рухаються по кімнаті, а ведучий дає сигнал тому, хто повинен говорити.
Гра "Кому це належить?" (10 хв.)
Учасники витягують з портфелів будь-які предмети і кладуть їх до порожньої коробки. Потім ведучий дістає предмети по черзі і запитує, кому вони належать. Той, хто відгадав, пояснює, чому він вважає, що ця річ належить певній людині.
Вправа "Відома особистість" (15 хв.)
Учасники об'єднуються у групи та за допомогою одягу, слів, жестів зображують відому особистість. Вибирається виконавець ролі, допомагає група.
Вправа "Струм"
Учасники, сидячи у колі, тримаються за руки. Ведучий вмикає «струм», тобто потискує руку сусіда ліворуч. Той передає потиск далі. «Струм» проходить по всьому колу і повертається до ведучого.

Заняття 6 спрямоване на розвиток культури спілкування та сприяє формуванню ефективної взаємодії в колективі. Вправа "Хто говорить?" розвиває уважність, слух, та вміння розпізнавати голоси учасників, сприяючи взаєморозумінню та підтримці комунікації. Гра "Кому це належить?" стимулює логічне мислення, уяву та вміння висловлювати свої думки та припущення. Вправа "Відома особистість" сприяє розвитку творчості, співпраці та вмінню виразно комунікувати за допомогою різних мовних та немовних засобів. "Струм" - це вправа, що сприяє формуванню довіри та співробітництва у колективі, а також розвиває вміння сприймати та передавати інформацію швидко та ефективно.

Заняття 7
Мета: Реалізація соціально-комунікативного потенціалу особистості школяра, ознайомлення з елементами саморегуляції, створення позитивного мікроклімату в колективі.
Матеріали: Картки з незакінченими реченнями, фломастери, ручки.
Вправа "Я в майбутньому" (20 хв.)

Заняття 7
Учасники уявляють себе через 10 або 15 років і описують свій образ у майбутньому або малюють його.
Обговорення:
Учасники обговорюють свої почуття під час уявлення себе у майбутньому та під час розповіді про це.
Вправа "Дерево" (10 хв.)
Учасники уявляють себе як могутнє, міцне дерево з сильним корінням, яке стоїть міцно в будь-яких життєвих ситуаціях.
Вправа "Струм" (5 хв.)
Учасники сидять у колі, тримаючись за руки, і передають "струм" по колу, потискаючи руки сусідів.

Заняття 7 спрямоване на розвиток соціально-комунікативного потенціалу учасників та ознайомлення з елементами саморегуляції. Вправа "Я в майбутньому" допомагає учасникам уявити своє майбутнє, що сприяє рефлексії над своїми мріями, цілями та планами. Вправа "Дерево" мета якої - зображення себе як міцного, могутнього дерева, допомагає відчувати власну силу, стійкість та стабільність у будь-яких життєвих ситуаціях. "Струм" - це вправа, що сприяє формуванню довіри та співробітництва у колективі, а також розвиває вміння сприймати та передавати інформацію швидко та ефективно. Ці вправи сприяють створенню позитивного мікроклімату в колективі та підтримці психологічного комфорту серед учасників.

Заняття 8
Мета: Реалізація соціально-комунікативного потенціалу особистості школяра, формування і розвиток адекватної самооцінки, вміння виражати свій емоційний стан і вчитись розуміти стан інших.
Матеріали: Картки зі схематичним зображенням різних емоційних станів людей.
Вправа "Привітання" (10 хв.)
Учасники в парах вітаються між собою, використовуючи різні форми привітання, що допомагає виявити труднощі при спілкуванні.
Обговорення:

Заняття 8
Учасники обговорюють свої почуття та важкості, що виникають під час виконання вправи.
Вправа "Вгадай емоцію" (20 хв.)
Учасники чергово демонструють різні емоції мімікою, а один з них намагається вгадати ці емоції, глянувши на їх обличчя.
Гра "Подаруй мені те, що я хочу" (15 хв.)
Учасники мімічно показують, який подарунок хотіли б отримати, інші вгадують за допомогою запитань.
Вправа "Слухаємо себе"
Учасники розслабляються і зображують свій настрій схематично.
Вправа "Посмішка по колу"
Учасники обмінюються посмішками, передаючи позитивні емоції.

Заняття 8 спрямоване на розвиток соціально-комунікативного потенціалу учасників, формування адекватної самооцінки та вміння виражати свої емоційні стани. Вправа "Привітання" допомагає учасникам виявити труднощі при спілкуванні та обговорити свої почуття. "Вгадай емоцію" дозволяє розвивати навички сприйняття та розуміння емоційних станів інших людей. Гра "Подаруй мені те, що я хочу" сприяє розвитку емпатії та вміння ставитися до потреб інших. Вправа "Слухаємо себе" допомагає учасникам стежити за своїм емоційним станом, а "Посмішка по колу" сприяє передачі позитивних емоцій та підтримці позитивного мікроклімату в колективі.

Заняття 9
Мета: Розвивати комунікативні навички, адекватне сприйняття свого «Я», формування доброзичливих взаємин в групі та морального самоусвідомлення учнів.
Матеріали: Папір, олівці. Перед початком заняття ведучий з учасниками нагадують про правила роботи групи.
Вправа "Чарівник" (10 хв.)
Учасники уявляють себе в ролі чарівника і думають про три бажання, які вони хотіли б здійснити.
Вправа "Ким би я був у чарівній країні?" (20 хв.)
Учасники визначають, на кого вони хотіли б перетворитись у чарівній країні і чому. Кожен малює себе у новій ролі та розповідає про цю роль.

Заняття 9
Вправа "Скажи мені, хто твій друг?" (20 хв.)
Учасники малюють «психологічний» портрет когось із членів групи та намагаються вгадати, про кого йдеться, за допомогою рис характеру. Обговорення рис характеру та їх вплив на взаємини.
Вправа "Струм" (5 хв.)
Учасники утворюють коло та передають "струм" за допомогою потискування рук.

Заняття 9 спрямоване на розвиток комунікативних навичок, формування адекватного сприйняття власної особистості та доброзичливих взаємин у групі. Вправа "Чарівник" допомагає учасникам уявити свої бажання та мрії. "Ким би я був у чарівній країні?" стимулює творчу уяву та розмірковування про різні ролі. "Скажи мені, хто твій друг?" сприяє кращому знайомству між учасниками та вивченню їхніх особистих характеристик. Вправа "Струм" закріплює взаємодію в групі та сприяє формуванню сприйняття колективу як єдиного цілого.

Заняття 10
Мета: Розвивати соціально-комунікативні навички, формувати адекватну самооцінку, способи взаємодії в колективі.
Вправа "Відгадай настрої" (10 хв.)
Учасники зображують свій настрій за допомогою жестів та міміки, а інші вгадують цей настрій.
Вправа "Привіт, друже!" (15 хв.)
Учасники в колі по черзі привітаються, підкреслюючи індивідуальність партнера та називаючи його риси характеру. Обговорення про важливість привітання та його вплив на настрої.
Гра "Привітання і настрої" (10 хв.)
Учасники об'єднуються в групи та програють ситуації привітання в різних контекстах. Обговорення впливу привітання на настрої.
Вправа "Місток" (10 хв.)
Учасники, розподілені у пари, пройдуться "містком" уявної прірви, уникнувши контакту з партнером. Обговорення почуттів та вражень від вправи.
Вправа "Гарні слова" (15 хв.)
Учасники по черзі називають найкращі риси характеру одного з учасників, сприяючи підвищенню самооцінки та розвитку взаєморозуміння.
Вправа "Верба – тополя" (5 хв.)

Заняття 10

Учасники виконують вправу ауторелаксації, уявляючи себе як плакучі верби та міцні тополі, що набирають нових сил.

Обговорення "Мої враження від тренінгу"

Учасники обмінюються враженнями від тренінгу та ефективністю виконаних вправ.

Заняття 10 спрямоване на розвиток соціально-комунікативних навичок та формування адекватної самооцінки. Вправи "Відгадай настрої", "Привіт, друже!" та гра "Привітання і настрої" сприяють взаєморозумінню та підвищенню позитивного настрою учасників. Вправа "Місток" допомагає уникнути контакту з партнером, розвиваючи способи взаємодії. "Гарні слова" сприяють підвищенню самооцінки та взаєморозумінню в групі. Вправа "Верба – тополя" сприяє релаксації та відновленню емоційного стану. Обговорення вражень від тренінгу сприяє усвідомленню корисності проведених вправ та їх впливу на особистісний розвиток.

Таким чином, соціальний педагог, разом із соціальним вихованням та наданням соціально-педагогічної підтримки, формує учнівне лише соціальне досвід, що охоплює знання про суспільство, міжособистісні вміння та цінності, а також сприяє розвитку необхідних якостей та навичок, що важливо для навчального процесу у сучасних закладах середньої освіти з інклюзивним підходом.

2.3 Взаємодія з батьками та іншими стейкхолдерами для досягнення найкращих результатів в навчанні та розвитку дітей

Сучасні умови, що постійно змінюються, вимагають від батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами (ООП), розвитку власних адаптивних навичок і відмови від утриманських настанов. Замість того, щоб

просто вчити батьків, як вести себе в певних ситуаціях, важливо допомагати їм виявити внутрішній потенціал та самореалізуватися в умовах постійних суспільних змін.

Соціально-педагогічна діяльність реалізується через різні форми соціального обслуговування, соціальний патронаж, соціальну профілактику та соціальну реабілітацію. Ці види роботи спрямовані на створення сприятливих умов для нормального функціонування сім'ї, її самореалізації та самовизначення. Зокрема, соціальне обслуговування передбачає надання соціальних послуг, спрямованих на забезпечення гармонійного розвитку сім'ї, а соціальний патронаж орієнтований на забезпечення соціальної опіки та супровід для сімей у складних життєвих обставинах [30]. Соціальна профілактика спрямована на запобігання негативним явищам у сім'ї, а соціальна реабілітація – на відновлення її морального, психічного та фізичного стану. Для багатьох фахівців соціальної педагогіки, головним аспектом їхньої роботи з сім'ями дітей з ООП є реабілітація.

У впровадженні цих видів роботи на практиці використовуються різні форми, які є способами організації діяльності соціального працівника та його клієнта. Ці форми мають свої специфічні ознаки, такі як функціональність, структурність та інтегративність. Наприклад, профілактична робота найчастіше виконується за допомогою інформаційних форм, тоді як реабілітаційна діяльність передбачає практично спрямовані форми. Ці форми взаємодіють між собою, сприяючи розвитку інших аспектів соціально-педагогічної діяльності [14].

Багато вчених досліджували та класифікували форми і методи соціальної роботи з сім'єю, серед них А.О.Бучак, І.Б.Іванова, Л.Т.Тюптя, Г.А.Мішина, І.І.Мигович, Т.В.Семигіна, С.В.Толстоухова, Л.В.Шапкова та інші. У нашій роботі ми враховували теоретичний аналіз наукових праць з даної теми,

розглядали можливість застосування конкретних методів у різних умовах, враховували вікові та особистісні особливості учасників, а також їхні індивідуальні характеристики.

Розв'язання проблеми підвищення рівня адаптації батьків, які виховують дитину з особливими освітніми потребами, не може бути обмежене одним конкретним методом. Напроти, це вимагає комплексної системи методів і прийомів, які охоплюють педагогічний, психологічний, соціальний, правовий та медичний аспекти і взаємодіють між собою. Використання такої системи спеціальних методів дозволяє впливати на свідомість і почуття батьків, стимулювати їхню активність у вихованні дитини з особливими потребами, сприяти розвитку позитивних відносин між батьками та розкрити їх внутрішній потенціал для адаптації до нових життєвих умов, пов'язаних з інвалідністю дитини [26].

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дослідження наявного досвіду роботи з батьками, які виховують дитину з особливими потребами, а також виявлення проблем, з якими стикаються такі сім'ї, стали основою для впровадження в практику соціально-педагогічної роботи, спрямованої на підвищення загального рівня адаптації батьків до нових умов життя, пов'язаних з інвалідністю їх дітей.

Як було відзначено, існуюча система соціальної допомоги сім'ям з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) не відповідає їхнім потребам належним чином. Під час дослідження також було виявлено, що велика кількість батьків відчувають дезадаптацію через захворювання їхньої дитини. Окрім заходів з реабілітації самої дитини, виявилася необхідність соціально-педагогічної роботи безпосередньо з батьками [34].

Ми проводили роботу з підвищення рівня адаптації батьків, яка відповідала їхнім потребам та вимогам суспільства в цілому. Ця робота

відбувалася в межах Опорного закладу освіти "Васильківська гімназія №4" Васильківської міської ради Київської області. При цьому ми враховували потреби і можливості як батьків, так і дітей, а також соціальних педагогів. У контексті обмежених фінансових ресурсів для надання соціальних послуг населенню, ми старалися використовувати форми і методи роботи, які були економічно доцільними та обґрунтованими.

Під час нашої дослідної роботи ми зосереджували увагу на кількох ключових темах, які є актуальними для батьків, що виховують дитину з особливими освітніми потребами. Ці теми включають у себе [25]:

1. Актуалізація та усвідомлення власних проблем батьками.
2. Проблеми спілкування, виховання і навчання особливої дитини, а також питання соціального захисту.
3. Виконання батьками інших соціальних ролей.
4. Проблеми стресу, депресії та тривожності, з якими стикаються батьки і які виникають внаслідок інвалідності дитини.

Наша дослідницько-експериментальна робота відбувалася у форматі як індивідуальної, так і групової роботи. Індивідуальна робота дозволила нам аналізувати індивідуальні можливості сім'ї, вивчати її соціокультурний розвиток і виявляти специфіку адаптації до нових умов, які виникають внаслідок інвалідності дитини.

Групова форма роботи соціального педагога має свої вагомі переваги, і в деяких випадках виявляється більш ефективною, ніж індивідуальна. Згідно з дослідженнями, проведеними О.Н.Александровою, однією з унікальних особливостей групової роботи є створення безпечного простору для випробування нового досвіду.

Серед основних переваг групової роботи можна виокремити наступні [36]:

- Можливість штучного відтворення життєвих умов, що дозволяє учасникам групи відчувати реалістичні ситуації.

- Наявність зворотного зв'язку та взаємопідтримки між учасниками групи, які стикаються зі схожими проблемами.

- Економічні переваги та можливість забезпечення гнучкості у формуванні групових занять.

- Перебіг групової роботи може включати такі стадії, як орієнтування, суперництво, продуктивна спільна діяльність та інтеграція, а потім припинення роботи.

За класифікацією Л.Т.Тюптя та І.Б.Іванової, можна виділити два основних типи груп: ті, що створюються для роботи з внутрішньогруповими проблемами, і ті, що мають за мету досягнення зовнішніх цілей. Між найбільш поширеними формами групової роботи можна відзначити: бесіду, дискусію, диспут, гурток, секцію та інші.

Форми організації соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами можуть бути різноманітними. Важливо усвідомлювати, що батьки є ключовими учасниками корекційно-педагогічного процесу і успіх роботи значною мірою залежить від того, наскільки будуть побудовані відносини між фахівцями та батьками. Деякі аспекти співпраці з родиною дитини з обмеженими освітніми можливостями потребують особливої уваги. Наприклад, хоча зазвичай вважається, що головним контактним пунктом є мати дитини, адже вона частіше відвідує консультації та завжди в курсі сімейних подій, це не завжди є правильним [28]. Участь батька в реабілітаційному процесі може значно підвищити ефективність зусиль фахівців.

Таким чином, починаючи роботу з родиною, ми ставили за мету знайомство не лише з матір'ю, але й з батьком, а також з іншими членами сім'ї.

Важливим було також забезпечити письмову інформацію, щоб батьки, які не могли відвідати зустрічі, були в курсі всіх аспектів роботи, так само як і матері.

Для підвищення рівня адаптації батьків, що виховують дитину з особливими освітніми потребами, пропонується широкий спектр форм соціально-педагогічної роботи [20]:

1. Організація лекцій та семінарів.
2. Функціонування консультаційних пунктів.
3. Проведення соціально-психологічних тренінгів.
4. Створення груп самопомоги.
5. Організація сімейних свят та вечорів.
6. Проведення виїзних заходів.

Ця різноманітність форм забезпечить комплексну підтримку та можливість індивідуального підходу до проблем батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Процес роботи рекомендується розпочати з таких етапів [25]:

1. Підготовчий етап, під час якого проводиться аналіз потреб, інтересів та проблем батьків, що виховують дітей з особливими потребами.
2. Залучення батьків та керівників закладів до співпраці, демонстрація користі від такої взаємодії.
3. Впровадження та реалізація розроблених форм і методів.
4. Оцінка результатів роботи та їх ефективності.

На перших двох етапах процесу соціально-педагогічної роботи, набування довіри з боку батьків вважається критично важливим. І.Б.Іванова, звертаючись до цієї теми у своєму дослідженні, підкреслює значення перших кроків взаємодії з цією категорією батьків та пропонує підтримуватися на їх знаннях та орієнтованості на проблеми інвалідності. Враховуючи ці рекомендації, ми

розробляємо план зустрічей з батьками, які включають як групові, так і індивідуальні заняття.

Наша пропозиція полягає у проведенні декількох групових та індивідуальних зустрічей, на яких буде розглядатися результати дослідження соціально-педагогічних проблем, що стикаються батьки, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, а також представлені розроблені форми та методи роботи з ними. Враховуючи досвід і наукові дослідження, ми розуміємо, що ця категорія батьків часто проявляє недовіру та обережність у спілкуванні, тому створення умов для відкритого та довірчого діалогу стає пріоритетним завданням.

Ми вважаємо, що першочерговою метою є залучення батьків до щирого спілкування та створення комфортної атмосфери. Для цього ми плануємо використати обговорення результатів попередніх досліджень проблем батьків дітей з особливими освітніми потребами. Ці зустрічі будуть місцем вільного обміну думками та ідеями, що сприятиме встановленню діалогу між учасниками. Такий підхід сприятиме зняттю психологічних бар'єрів у спілкуванні, а спільне обговорення проблем допоможе батькам почувати себе підтриманими та менше відчувати себе самотніми [37].

Розглянемо основні методи та форми взаємодії соціального педагога з батьками дітей з особливими потребами.

Лекційна та семінарська робота спрямована на освіту і навчання батьків, щоб надати їм практичні навички у вихованні, навчанні та реабілітації дітей. Ці форми роботи дозволяють батькам отримати необхідні теоретичні знання, ознайомитися з сучасними дослідженнями щодо проблем осіб з особливими потребами. Лекції охоплюють різні аспекти, такі як медичний, педагогічний, правовий тощо, і завершуються обговоренням теми, що надає батькам

можливість уточнити деякі моменти та глибше зрозуміти сутність піднятих питань.

Семінарська робота спрямована на засвоєння батьками практичних навичок і вмінь, необхідних для виховання особливої дитини. Вони можуть проводитися на основі тем, що були висвітлені на лекціях, або поєднувати теорію з практикою під час одного заняття. Кожен семінар є можливістю для "тренування у системі "мати (батько) – соціальний педагог своєї дитини". Тематика лекцій і семінарів обирається залежно від запитів, інтересів та потреб батьків, що виховують дитину з особливими потребами.

Ще однією ефективною формою соціально-педагогічної роботи є консультування батьків дітей з особливими освітніми потребами. Цій формі роботи присвячені дослідження таких фахівців, як Є.І.Артамонова, Є.В.Єкжанова, О.Н.Александрова та О.Шпек. Основна мета консультування полягає у наданні батькам допомоги у розумінні себе та своєї дитини. За словами О.Шпека, консультування спрямоване на допомогу батькам у вирішенні їх проблем у межах їх внутрішнього потенціалу [24].

Консультпункти повинні працювати комплексно, ураховуючи як методичні, так і психологічні аспекти. Методичний аспект охоплює питання вивчення спеціальних програм, технологій, педагогічних інновацій та інше. Психологічний аспект зосереджений на особливостях дитини, її можливостях та адаптації в суспільстві. Крім того, важливо проводити консультації з загальної психологічної спрямованості, які охоплюють питання внутрішньосімейних відносин, емоційного стану, стресу, депресії та інше.

Також важливо враховувати, що консультації для членів сімей дітей з ООП повинні проводитися за їхніми запитамі. Зазвичай батьки звертаються із проблемами взаємодії з дитиною, а також із запитаннями щодо прав людини з ООП та їх реалізації. Проте під час консультування часто виявляється, що члени

сімей, які виховують дитину з ООП, шукають не лише рішення конкретних проблем, але й можливість спілкування, яка їм не вистачає у повсякденному житті.

Найбільш ефективною груповою формою роботи з батьками дітей з ООП є тренінг. Метою тренінгу є формування та закріплення учасників певних умінь, навичок та моделей поведінки, стимулювання їх активності та обмін досвідом. Ефективність тренінгу забезпечується за рахунок "терапевтичних ефектів групи", таких як сприятливий психологічний клімат, інсайти в міжособистісних взаємодіях, спрямованість на розвиток навичок соціалізації. Типи тренінгів вибираються залежно від поставлених завдань, потреб та інтересів учасників [29].

Під час проведення тренінгу рекомендується використовувати методи взаємодії та активного навчання, такі як "мозковий штурм", рольові ігри, дискусії, метод розв'язання ситуативних завдань та аналізу випадків, а також метод ставлення запитань. Метод "мозкового штурму" застосовується для творчого розв'язання проблем та збору нових ідей за певною темою. Це спільне генерування ідей і прийняття рішення, яке дозволяє знайти рішення складних завдань. Важливою умовою "мозкового штурму" є створення атмосфери, що сприяє вільному обміну ідеями, де кожна пропозиція має значення, а критика заборонена [31].

Рольова гра - це метод, що спрямований на психологічне моделювання, де учасники відтворюють ситуації і взаємодіють у реальних або вигаданих контекстах. Цей метод дозволяє людям виявити свою творчість та індивідуальність, вирішувати завдання спільно із групою, а також розвивати навички міжособистісного спілкування.

Групова дискусія - це метод активного навчання, що організовує спільну діяльність групи. Дискусія дає можливість глибше розглянути проблему,

зрозуміти різні точки зору, вирішити питання, активізувати відповідальність індивідумів та групи, і задовольнити їхні соціальні потреби. Цей метод варто застосовувати, коли учасники мають базові знання про обговорювану тему.

На початкових зустрічах можна використовувати вправи, спрямовані на розкріпачення учасників та знайомство між ними. Наприклад, вправа 1, яка представлена в додатку В, полягає в тому, щоб учасники відповідали на прості запитання, що стосуються безпосередньо них. Це сприяє підвищенню активності та покращує настрій батьків, а також допомагає їм ближче познайомитися, знижуючи напруженість. Серед запитань можуть бути ті, що стосуються очікувань учасників від занять. Для багатьох батьків це може бути складним завданням, але спільний обмін і допомога один одному можуть допомогти їм сформулювати їх. Це важливий етап роботи групи, оскільки чітке усвідомлення власних цілей створює міцну основу для подальшої ефективної роботи [34].

Серед сподівань учасників можуть бути такі пункти, як отримання нової інформації щодо методів реабілітації дітей з особливими потребами, можливість спілкування, глибше самопізнання, обмін досвідом серед учасників, а також отримання інформації про права людей з особливими потребами та можливості їх реалізації. Деякі батьки також можуть висловлювати бажання вирватися із звичного оточення, щоб отримати можливість відпочити та спілкуватися з іншими людьми.

Традиційні обговорення важливі на початку і в кінці кожної зустрічі. Під час обговорення в кінці заняття учасники можуть висловлювати свої думки і почуття, що виникли під час роботи, розповісти про те, чи виправдалися їх очікування. Це допомагає їм зробити свої сподівання більш конкретними, а також сприяє появі нових. Наприклад, Тетяна В., яка спочатку вважала свій стиль взаємодії з дитиною симбіотичним, сподівалася навчитися контролювати

свої емоції та давати дитині більше свободи. Олексій Т. надіявся навчитися засобам боротьби з депресивними настроями, щоб потім допомогти своїй дружині. Віра С. сподівалася відпочити від звичного оточення, але згодом намагалася навчитися виконувати інші соціальні ролі та не відчувати провини перед сім'єю і дитиною завдяки підтримці з боку членів групи [29].

Вже з перших зустрічей ми запропонували учасникам вправу "Мозковий штурм" (Додаток А). Мета цієї вправи полягала в тому, щоб продемонструвати учасникам можливості творчого вирішення складних питань та ознайомити їх з різними точками зору на одні й ті ж речі. Спочатку це завдання викликало у батьків тривогу, і вирішення простих проблемних ситуацій, які були запропоновані в рамках вправи, було для них складним. Проте з часом учасники стали підходити до цього завдання творчіше, і, коли проблемні ситуації стосувалися безпосередньо сімей дітей з ООП, вони змогли запропонувати декілька варіантів вирішення проблеми. Ми також звернули увагу на те, що для батьків дітей з ООП характерною є низька самооцінка. Значення адекватної самооцінки в житті кожної людини важко переоцінити. Низька самооцінка може призвести до невпевненості в собі, пригніченості та низької активності. Одним з тематичних блоків наших занять були завдання та вправи, спрямовані на підвищення самооцінки учасників [36].

Великий інтерес у батьків викликало визначення їх власної самооцінки. Під час процесу оцінювання себе та подальших обговорень результатів, учасники поступово розуміли важливість адекватної самооцінки. За результатами тестування лише 9,52% учасників оцінили свою особистість адекватно, інші ж мали низьку особистісну самооцінку, а у 4,77% виявлено підвищену самооцінку. Цікаво, що тестування було проведено анонімно (учасники аналізували свої результати самотійно), проте більшість батьків вирішили поділитися отриманими результатами, що свідчило про наявність

психологічно комфортної атмосфери під час спілкування. Діагностика самооцінки стала поштовхом для роздумів учасників про себе, що призвело до їх бажання використовувати психодіагностичні методики частіше під час зустрічей.

Логічним наступним кроком у роботі з підвищення самооцінки стало завдання "Список" (Додаток Б). Учасникам пропонувалося скласти і записати у своїх зошитах список всіх людей, за яких вони повинні піклуватися та за яких несуть відповідальність. У "списках" батьків майже завжди фігурувала хвора дитина, члени родини (батьки, інші діти, чоловік або дружина), іноді друзі. Цікаво, що 14,29% учасників включили себе до свого списку. Під час обговорення завдання батьки дітей з ООП прийшли до висновку, що кожна людина повинна піклуватися про себе. Наприклад, Віра С. поділилася своїми почуттями в процесі виконання завдання: "Мені було соромно думати про себе, коли у мене хвора дитина, але я згодна, що кожна людина повинна любити і поважати себе". Подібні думки висловлювали й інші учасники. Наприклад, Зоя Г. зазначила: "Про себе думати ніколи, живу лише для дитини", але пізніше вона зі задоволенням промовила: "Приємно дозволити собі подумати про себе". Анжела відзначила: "Я думаю, що дитині буде лише краще, якщо я добре виглядатиму і почуватимуся" [23].

Далі ми вирішили використати частково метод "Ранніх спогадів" (Додаток В). Цей метод відноситься до психотерапевтичних і для його повного застосування зазвичай потрібен окремий семінар чи тренінг. Наша мета полягала у тому, щоб батьки, проводячи прості паралелі між минулим і сучасним днем, знайшли спільне між собою - дорослим - і своєю дитиною. За визначенням послідовників Адлера, ранні спогади, якщо їх правильно проаналізувати, відображають стиль життя людини.

Під час великих життєвих змін або кардинальних перетворень ранні спогади також можуть змінитися. Ми пропонували батькам записати свої власні спогади у зошиті, а потім, якщо хочуть, розповісти про них групі. Особливо цікавим для батьків може бути проговорення їхніх дитячих почуттів та емоцій. Важливою перевагою цього методу є те, що батьки ретельно задумуються над своїм життям та поведінкою, намагаються з'ясувати "чому все склалося в моєму житті так, а не інакше?" або "що допомагає мені жити, а що заважає?" Розуміння причин може надати їм більше можливостей виправити щось у своєму житті, розвинути себе або просто прийняти [20]. Безсумнівною перевагою цього методу є те, що, зосереджуючись на своєму дитинстві, доросла людина на мить стає дитиною, що допомагає їй краще зрозуміти почуття власних дітей.

У блоку "Самооцінка", що простежується через усі тренінгові заняття, батькам можна запропонувати завдання (Додаток Г), що полягає у складанні кожним учасником списку своїх позитивних якостей. Потім ці якості читаються з обов'язковим додаванням займенника "Я", що допомагає учасникам усвідомити та прийняти ці якості. Дослідження показало, що більш молоді батьки легше справляються з цим завданням.

Далі може йти блок "Спілкування", який прямо пов'язаний з самооцінкою і є важливою складовою тренінгу. Проблеми в спілкуванні у батьків дітей з ООП часто виникають через низьку самооцінку. Групова дискусія на тему "Для чого нам спілкування?" допомагає розібратися в тому, що спілкування є невід'ємною потребою для кожної людини. Дослідження показало, що для батьків значення спілкування полягає в обміні інформацією, емоційному задоволенні, приємному проведенні часу та життєвій необхідності. Міні-лекція про основи конструктивного спілкування та вербальне і невербальне спілкування також викликала інтерес учасників [21]. Обговорення лекції

допомагає батькам усвідомити необхідність вміння слухати, говорити та розпізнавати невербальні знаки.

У ході дослідження ми використовували метод "Мозкової атаки", який передбачав самотійну та групову роботу батьків. Виявилося, що учасники запропонували декілька способів, які можуть допомогти змінити ставлення оточуючих до них і до їхньої дитини. Зокрема, вони зазначили такі підходи:

1. Розвиток впевненості в собі.
2. Подолання страху перед реакцією суспільства.
3. Контроль за власною поведінкою серед сторонніх людей, щоб не соромитися своєї дитини і уникнути можливої негативної реакції оточуючих.
4. Розширення кола спілкування.
5. Усвідомлення того, що не завжди потрібно шукати негативне відношення там, де його немає. Цю думку підкреслила учасниця Ірина, яка зазначила, що постійне зіткнення з негативом може спричинити недовірливе ставлення до нормальних ситуацій.

Зазначені стратегії спрямовані на розвиток у батьків "соціальної довіри" та зміну негативного ставлення оточуючих.

У наступній темі "Психологічні драми взаємодії з дітьми" учасникам було запропоновано міні-лекцію, яка аналізувала проблеми, що виникають між батьками і дітьми. Однією з основних причин труднощів взаємодії були названі розбіжності у сприйнятті радості між дітьми і дорослими, а також індивідуальні психологічні складнощі. Батьки згодилися з тим, що у дорослих і дітей можуть виникати різні моменти радості, які не завжди співпадають. Їхні власні спогади підтвердили, що дорослі часто цього не усвідомлюють, що може призводити до конфліктних ситуацій або непорозумінь з дітьми. Обговорення цих питань дозволило визначити, що різниця у темпераменті та характері між дитиною і дорослим, яка не береться до уваги, може створювати передумови для

"психологічних драм взаємодії з дітьми" [33]. Для кращого розуміння своєї дитини та знаходження спільної мови із нею, іноді дорослому потрібно відчувати себе дитиною. Виконання вправи-медитації "Повернення дитини" надало учасникам групи таку можливість.

Отже, ми переконані, що за допомогою використаних методів та форм роботи можна досягти підвищення рівня адаптації батьків до складних життєвих умов, пов'язаних з інвалідністю їх дітей. Наша робота спрямована на стимулювання активності батьків, покращення їх самопочуття та настрою, зниження рівня тривожності і надання підтримки у вирішенні сімейних проблем. Це включає соціально-психологічну адаптацію, сприяння у реабілітації дітей, їхньому навчанні та вихованні, підвищення мотивації батьків участі у суспільному житті та розширення їх кола спілкування.

РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У РОБОТІ З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

3.1 Підвищення кваліфікації соціального педагога з урахуванням сучасних тенденцій в спеціальній педагогіці

Підвищення кваліфікації соціального педагога у контексті сучасних тенденцій у спеціальній педагогіці є кроком, що необхідний для забезпечення ефективного та сучасного підходу до роботи з особами з особливими потребами. У сучасному світі спеціальна педагогіка стає все більш комплексною та індивідуалізованою, оскільки розуміння і потреби осіб з обмеженими можливостями постійно розвиваються. Сучасні тенденції в спеціальній педагогіці орієнтовані на широкий спектр методів, стратегій та підходів, які спрямовані на врахування індивідуальних особливостей кожної дитини або дорослої особи з обмеженими можливостями [27]. Це означає, що соціальні педагоги повинні бути готові до використання різноманітних методик та підходів, включаючи інклюзивну освіту, індивідуалізацію навчального процесу, застосування новітніх технологій, а також співпрацю з батьками, медичними працівниками та іншими фахівцями.

Підвищення кваліфікації дозволяє соціальним педагогам оновлювати свої знання та навички, вивчати нові тенденції в галузі спеціальної педагогіки, розвивати свою емпатію та спілкувальні навички. Це також може включати участь у майстер-класах, тренінгах, конференціях та інших професійних заходах, де можна обмінюватися досвідом та вивчати кращі практики. Отже, підвищення кваліфікації соціального педагога у контексті сучасних тенденцій у

спеціальній педагогіці є важливим елементом підтримки високої якості та ефективності роботи з особами з особливими потребами.

Розуміння та використання різноманітних педагогічних моделей і підходів є ключовим аспектом для соціальних педагогів у сучасній спеціальній педагогіці. Ці моделі та підходи допомагають адаптувати навчальний процес до потреб кожного учня з особливими освітніми потребами. Давайте розглянемо деякі з них.

Інклюзивна освіта - це модель, яка прагне забезпечити доступ до якісної освіти всім учням, незалежно від їхніх особливостей. Соціальні педагоги, які працюють в інклюзивних середовищах, повинні мати навички співпраці з учителями та іншими фахівцями, а також уміти створювати сприятливу атмосферу для всіх учнів.

Диференційований підхід - це стратегія, що передбачає адаптацію навчального процесу до потреб кожного учня. Соціальні педагоги використовують різні методи та матеріали, щоб кожен учень міг розвиватися на своєму рівні.

Використання інноваційних технологій у навчанні та розвитку - це важливий аспект сучасної спеціальної педагогіки. Відкриття нових можливостей для навчання за допомогою комп'ютерів, планшетів, програмного забезпечення та інших технологій може допомогти учням з особливими потребами досягти своїх навчальних цілей. Удосконалення навичок роботи з багатоякісними даними - це важлива складова роботи соціального педагога. Аналіз даних про успіхи та потреби учнів дозволяє ефективно визначати стратегії навчання та підходи, що найбільш відповідають їхнім потребам [31]. Отже, розуміння та використання цих педагогічних моделей і підходів допомагає соціальним педагогам забезпечити ефективну та індивідуалізовану

підтримку для учнів з особливими потребами у сучасному освітньому середовищі.

Психосоціальні аспекти роботи соціального педагога грають важливу роль у підтримці та розвитку учнів або клієнтів з особливими потребами. Розвиток навичок спілкування є ключовим, оскільки вміння ефективно спілкуватися дозволяє соціальному педагогу побудувати довіру та підтримати зв'язок з учнями, що сприяє їхньому розвитку та самопізнанню. Вирішення конфліктних ситуацій є необхідною складовою роботи соціального педагога, оскільки конфлікти можуть виникати в освітньому середовищі через різницю потреб, інтересів чи особистих характеристик учнів [29]. Соціальні педагоги повинні мати навички медіації, вирішення конфліктів та сприяння конструктивному взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Підтримка соціальної адаптації та самостійності учнів з особливими потребами також важлива. Соціальні педагоги працюють над розвитком навичок адаптації до соціальних ситуацій, сприяють формуванню навичок самоконтролю, самоорганізації та самостійності, що допомагає учням з особливими потребами стати більш незалежними та впевненими в собі. Загалом, психосоціальні аспекти роботи соціального педагога включають у себе розуміння та підтримку емоційного та соціального розвитку учнів з особливими потребами, що є важливим для створення сприятливого та підтримуючого середовища навчання.

Розуміння та дотримання законодавства, яке стосується прав та обов'язків осіб з обмеженими можливостями, є фундаментальною складовою професійної діяльності соціального педагога [3]. Це означає знання законів, нормативно-правових актів, положень, які гарантують права цієї категорії осіб на доступ до освіти, праці, медичного обслуговування та інших соціальних послуг. Розуміння

цього законодавства допомагає соціальному педагогу забезпечити належну підтримку та захист прав своїх клієнтів.

Крім того, постійне професійне самовдосконалення є ключовим аспектом підвищення кваліфікації соціального педагога. Участь у семінарах, тренінгах, конференціях та інших подіях, спрямованих на підвищення кваліфікації, дозволяє отримувати нові знання, вивчати кращі практики та методи, а також обмінюватися досвідом з колегами. Це дозволяє соціальним педагогам залишатися в курсі останніх тенденцій та інновацій у галузі спеціальної педагогіки та впроваджувати їх у свою практику для покращення результатів роботи з особами з особливими потребами. Такий підхід сприяє сталому професійному зростанню та підвищенню ефективності діяльності соціального педагога в підтримці індивідуального розвитку та соціальної інтеграції своїх клієнтів [23].

Загалом, підвищення кваліфікації соціального педагога з урахуванням сучасних тенденцій у спеціальній педагогіці допомагає забезпечити якісну, індивідуалізовану та ефективну підтримку та розвиток осіб з особливими потребами.

3.2 Використання інноваційних технологій у роботі з дітьми з особливими потребами для підвищення ефективності навчально-виховного процесу

У контексті оновлення української освіти набуває особливого значення проблема забезпечення ефективного розвитку, виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами. Це стає ключовим аспектом реформування освіти, орієнтованого на відкритість, демократичність та доступність, що відповідає принципам Нової української школи.

Діти з особливими освітніми потребами потребують індивідуалізованого підходу до навчання, що враховує їхні особливості розвитку. Цей підхід передбачає розумне та цілеспрямоване виховання, спрямоване на компенсацію їхніх особливих потреб, а також використання компенсаторних можливостей та гнучкості нервової системи для стимулювання особистісного розвитку. Однією з ключових вимог до сучасного виховного процесу для дітей з особливими освітніми потребами є надання можливості для самореалізації та формування соціальних компетенцій [34]. Педагогам стоїть завдання створити умови, які сприятимуть самовираженню, самоствердженню та самореалізації кожного учня, активізуючи їхню активність у цих процесах.

У процесі навчання та пізнання осіб з особливими освітніми потребами, традиційні методи часто виявляються неефективними, що вимагає застосування інноваційних засобів. Використання таких інновацій спрямоване на стимулювання мотивації, розвиток самостійного мислення та творчих здібностей, а також на максимальне використання природних талантів дітей. Інтерактивні методи найбільш відповідають сучасному компетентнісному підходу до навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами. Вони не лише дозволяють уникнути примусового виконання завдань, але й створюють умови для саморегуляції та стимулюють ініціативу [26]. Серед таких інтерактивних методів особливе місце займають дидактичні ігри, робота у невеликих групах, використання технологій "портфоліо" та кейс-методів.

Один з найефективніших способів інтерактивного навчання - це робота в невеликих групах, зокрема в парах. Ця форма сприяє розвитку навичок співпраці, вміння висловлювати свої думки та активно слухати партнера. Під час роботи в парах учні можуть швидко виконувати завдання, які за інших умов забирали б більше часу.

Деякі з дидактичних ігор, які можна проводити під час роботи в парах, включають такі [22]:

- "Знайди пару": учні вибирають відповідні рукописні літери до друкованих, називають їх та складають слова.

- "Незнайко": один учень читає, а інший виправляє помилки у тексті.

- "Вовк і заєць": учні читають текст по черзі, намагаючись не втратити потік історії.

- Метод "Мікрофон" дає кожному учневі можливість висловити свою думку, відповісти на питання або поділитися своїми спостереженнями. Учасники говорять по черзі, слухаючи один одного та висловлюючи свої думки без коментарів чи оцінок.

Використання різноманітних ігрових методів, таких як "Засели будиночок", "Розмова по телефону", кросворди та складання слів з запропонованих букв, стає популярним і ефективним способом навчання. Ці ігри сприяють розвитку різних навичок та вмінь учнів, надаючи можливість для творчого мислення та активної участі у процесі навчання. Концепція Нової української школи визначає неупереджене та справедливе ставлення до кожної дитини, враховуючи їхні здібності, потреби та інтереси [11]. Тому в інклюзивному середовищі особливу увагу приділяють ефективним технологіям навчання, серед яких особливо важливе місце займає диференційоване викладання.

Диференційоване викладання ґрунтується на усвідомленні різниці в індивідуальних потребах та здібностях учнів. Це означає, що навчальний процес адаптується до потреб кожного учня, забезпечуючи їм доступність до освітньої програми та підтримку, необхідну для успішного навчання та досягнення максимальних результатів.

Арт-терапія - це метод реабілітації та лікування, який використовує творчість та мистецтво для покращення фізичного, емоційного та психічного стану людини. Цей підхід особливо ефективний у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Лікувальна педагогіка, що має коріння у знаннях медицини, педагогіки та психології, спрямована на виховання та оздоровлення дітей з різними відхиленнями у здоров'ї. Її завдання - покращення фізичного, розумового, емоційного та соціального стану дитини, а також розвиток її соціальних навичок та ціннісних орієнтацій. Поняття "лікування" з грецької мови перекладається як "терапія". Лікувальна педагогіка ставить своєю метою оздоровлення та розвиток різних аспектів життя дитини, сприяючи її інтелектуальному, емоційному, духовному та соціальному розвитку [30].

Одним із ключових завдань лікувальної педагогіки для вчителя початкових класів є подолання соціально-педагогічної дезадаптації учнів, оздоровлення міжособистісних відносин та корекція неправильної поведінки. Це включає також реабілітацію здоров'я та надання допомоги у формуванні позитивного ставлення до себе, до оточуючих та до реального життя. Для досягнення цих цілей використовуються різні засоби, включаючи естетику (естетотерапію), фауну (зоотерапію), ароматерапію (запахи флори), контакт з природою (дендротерапію) та інші. Зокрема, для розв'язання проблем адаптації дітей використовуються [15]:

1. Ігрова терапія - це процес спільного переживання та осмислення життєвих ситуацій у формі гри. Головна мета гри полягає в тому, щоб дитина могла моделювати взаємодію з навколишнім світом та відтворювати людські стосунки, що допомагає їй засвоїти мотиви та цінності людської діяльності. Однією з ключових рис ігрової терапії є наявність інструкцій до кожної гри, які можуть бути побудовані у формі казки або притчі. Наприклад,

гра "Допоможи ближньому" включає такі персонажі, як Король, який править країною, та слуги - Радість, Задоволення, Інтерес, Злість, Страх, Образа.

2. Бібліотекотерапія - це метод, що базується на читанні літератури та подальшому обговоренні з метою терапії. Також до цього методу належить організація літературно-музичних вечорів. Однак для покращення фізичного стану використовуються різні методи [26]:

- Психогімнастика, яка ґрунтується на руховій експресії, міміці та пантоміміці. Цей метод допомагає зняти напругу та скоротити емоційну дистанцію між учасниками групи.

- Музикотерапія, яка впливає на психоемоційний стан людини та сприяє певним гормональним і біохімічним змінам в організмі. Позитивні емоції, що виникають під час музичних сесій, стимулюють інтелектуальну діяльність дитини.

- Зоотерапія, включаючи петтерапію, яка передбачає лікування за допомогою домашніх тварин. Цей метод використовується для полегшення навчання, розвитку моторики, заспокоєння дітей та інших цілей.

Широко використовуються також [27]:

- Лікувальна гімнастика, яка підвищує стійкість організму, активізує діяльність мозку та знімає втому.

- Ароматерапія для підвищення тонуусу організму, зміцнення зорового здоров'я, лікування застудних захворювань та інших проблем. Наприклад, аромат евкаліпта може зменшити сонливість, а лаванди - допомогти зосередитися.

Казкова імідж-терапія спрямована на те, щоб швидко змінити певні поведінкові шаблони, особливо у дітей, які мають особливі освітні потреби. Часто такі діти, які здоров'я є не найкращим, стають призначенням до ролі хворого. Проте реальна зміна у побуті, а не уявна, може допомогти їм знайти

новий образ і почати сприймати себе по-іншому. Шляхом зміни свого образу дитина може змінити своє ставлення та спосіб спілкування. Через казкове перевтілення, діти можуть краще контролювати свою поведінку та виявляти нові ресурси та потенціал.

У навчально-виховній та корекційній роботі казки виконують різні функції [32]:

- Казка може відображати внутрішній світ людини, допомагаючи відображати його проблеми та ситуації.
- Вона може слугувати моделлю для вирішення конфліктів або навчати через приклади.
- Казка може виступати як посередник між дитиною та психологом, допомагаючи знизити опір.
- Після завершення роботи казка може продовжити впливати на поведінку людини у повсякденному житті.
- Вона може відкривати доступ до світу фантазії та образного мислення.
- Казка може викликати нові переживання та змінювати позицію у свідомості дитини.

У рамках казкової лялькотерапії, уявні образи оживають завдяки використанню пальчикових ляльок, ляльок рукавичок і тіньових ляльок. Виготовлення ляльки стає важливим етапом цього процесу, як нового казкового життя, що допомагає дитині входити в персонаж. У процесі створення ляльки разом з педагогом, розвиваються дрібна моторика рук, фантазія та образне мислення, а також уміння виражати характер і концентрувати увагу.

Однак, ключовим етапом є "оживлення ляльки" та її представлення. Дослідження показують, що непосидючі діти стають більш уважними та врівноваженими, тоді як замкнуті діти можуть стати більш відкритими та емоційними після таких занять. Лялькотерапія створює особливе "терапевтичне"

середовище, яке сприяє розвитку особистості дитини і зміцнює її зв'язок з педагогом [17].

Застосування фотографій також відіграє важливу роль у взаємодії з дітьми. Вона допомагає встановити контакт з ними, активізує мовні навички і сприяє розвитку самооцінки. Фотографування може стимулювати дітей відчувати свою самостійність і відчувати власну силу і значущість, а також дозволяє їм відчувати себе художниками та виявити ініціативу. Зйомка в природному середовищі може бути ефективним інструментом для досягнення навчальних і виховних цілей. Наприклад, фотографії, зроблені на природі, самі по собі сприяють сенсорній стимуляції, викликають позитивні емоції та естетичні переживання. З іншого боку, зйомка в середовищі, що демонструє наслідки недбалого ставлення до природи, може сприяти формуванню складних почуттів у дітей [23].

Методика Марії Монтесорі ґрунтується на природному спостереженні за дитиною і прийнятті її такою, якою вона є. У середовищі Монтесорі дитина навчається самостійно, користуючись спеціально розробленими матеріалами, які сприяють її самоконтролю. Роль вчителя полягає в керуванні самостійною діяльністю дитини, а не в прямому навчанні.

Отже, вибір методів залежить від потреб дитини, її індивідуальних особливостей, а також від контексту навколишнього середовища та рівня соціальної адаптації. Кожен метод застосовується індивідуально, з урахуванням конкретної ситуації та можливостей педагога.

Таким чином, виховання дітей з особливими освітніми потребами стає невід'ємною частиною загального виховного процесу. Це ґрунтується на потребі забезпечення соціальної адаптації та самореалізації кожної дитини відповідно до її можливостей. Сучасні інноваційні підходи дозволяють кожній дитині бути собою, не відчуваючи незручностей через порівняння з іншими. В

інклюзивному середовищі використовуються методи, спрямовані на довгостроковий розвиток, які враховують індивідуальні особливості кожної дитини.

3.3 Розвиток навичок самоаналізу та саморефлексії для постійного удосконалення роботи з дітьми з особливими потребами

Розвиток навичок самоаналізу та саморефлексії є ключовим для кожного, хто працює з дітьми з особливими потребами. Цей процес не лише допомагає фахівцям у сфері освіти та соціальної підтримки удосконалювати свої методи та підходи, але й глибше розуміти і відповідати на потреби кожної дитини.

Самоаналіз - це вміння об'єктивно оцінювати свою діяльність, визначати сильні та слабкі сторони, виявляти можливості для вдосконалення. Це означає бути відкритим до критики та готовим вчитися на помилках. Саморефлексія - це глибоке внутрішнє сприйняття власних думок, почуттів та дій. Це вміння ставити питання самому собі, розуміти свої мотивації та переконання, а також аналізувати свої вчинки та їхні наслідки [11].

Для фахівців, які працюють з дітьми з особливими потребами, ці навички особливо важливі. Кожна дитина унікальна, з власними потребами, вміннями та обмеженнями. Тому необхідно постійно адаптувати свої методи та підходи, щоб забезпечити їм найкращу можливу підтримку та розвиток. Через самоаналіз та саморефлексію фахівці можуть виявити, які методи працюють краще для конкретних дітей, як вони реагують на певні стимули та як можна покращити комунікацію та взаємодію. Вони можуть виявити нові ідеї та підходи, які сприятимуть розвитку кожної дитини з особливими потребами [21]. Отже, постійний самоаналіз та саморефлексія є необхідними компонентами для

ефективної роботи з дітьми з особливими потребами, які дозволяють фахівцям постійно вдосконалюватися та надавати кращу підтримку цій вразливій групі.

Систематичний аналіз власної роботи є ключовим елементом для постійного удосконалення в роботі з дітьми з особливими потребами. Цей процес може включати кілька етапів [35]:

1. **Періодичний огляд роботи:** Відводьте час на огляд своєї роботи з дітьми з особливими потребами на регулярній основі, наприклад, щотижня або щомісяця. Під час цього огляду визначайте, що працює добре і що потребує поліпшення. Розглядайте конкретні інтеракції з дітьми, методи навчання та взаємодії з ними.
2. **Рефлексія на різних рівнях:** Проводьте рефлексію на різних рівнях вашої роботи. Це може бути від аналізу окремих інтеракцій з дітьми до огляду загальних стратегій та методів навчання. Питайте себе, які підходи працюють найкраще для конкретних дітей, які аспекти потребують удосконалення та які нові ідеї можуть бути впроваджені.
3. **Залучення до спостережень і фідбеку:** Не соромтеся просити співробітників, колег та навіть батьків дітей зауважити вам фідбек щодо вашої роботи. Інші можуть помітити реакції дітей або взаємодії, які ви самі можливо не помічаєте. Фідбек може надати нові погляди та ідеї для поліпшення вашої практики.

Постійне навчання і професійний розвиток є важливими компонентами успішної роботи з дітьми з особливими потребами. Щоб підтримувати цей процес, можна вжити кілька підходів [28]:

1. **Відвідування семінарів і тренінгів:** Участь у професійних заходах дозволить вам отримати доступ до останніх тенденцій та практичних знань у сфері освіти дітей з особливими потребами. Ви можете вивчити

нові методи, стратегії та техніки, які ви можете застосовувати у своїй роботі.

2. **Читання літератури та досліджень:** Регулярне читання книг, статей та наукових досліджень у галузі спеціальної освіти допоможе вам розширити свою базу знань і зрозуміти нові тенденції та підходи. Важливо обирати матеріали, які відповідають вашим потребам та інтересам.

3. **Встановлення цілей і відстеження прогресу:** Сформулюйте конкретні цілі щодо вашого професійного розвитку, наприклад, вивчення конкретного методу навчання або покращення вмінь у взаємодії з дітьми з особливими потребами. Потім періодично оцінюйте свій прогрес у досягненні цих цілей. Це допоможе вам зберігати мотивацію та направленість у вашому професійному розвитку.

Враховуючи ці підходи до постійного навчання і професійного розвитку, ви зможете не лише розвивати свої навички та знання у сфері освіти дітей з особливими потребами, але й покращувати якість своєї роботи та забезпечувати більший успіх у взаємодії з цією групою дітей.

Відкритість до змін і адаптація є ключовими аспектами успішної роботи з дітьми з особливими потребами. Це означає бути готовими вносити зміни у свою роботу на основі отриманих даних та фідбеку. Гнучкість і відкритість до нових ідей допоможуть вам краще адаптуватися до потреб кожної дитини. Ключовим є також самопізнання - зосередження на власних емоціях, реакціях та підходах до роботи з дітьми. Розуміння власних мотивацій і обмежень дозволить вам краще адаптуватися до потреб дітей [21].

Важливо регулярно аналізувати свої дії та реакції на події, що відбуваються в роботі з дітьми. Під час цього аналізу звертайте увагу на те, що працює ефективно, а що може бути поліпшено. Будьте готові змінювати свої

підходи і методи відповідно до виявлених потреб дітей та власного розвитку як фахівця. Такий підхід дозволить вам не лише підтримувати високий рівень ефективності у вашій роботі з дітьми з особливими потребами, але й надавати їм оптимальну підтримку та стимулювати їхній розвиток та самовдосконалення.

Навички самоаналізу та саморефлексії є необхідними для того, щоб стати більш компетентним та ефективним фахівцем у сфері роботи з дітьми з особливими потребами. Постійне прагнення до вдосконалення та розвитку грає важливу роль у забезпеченні якісної та індивідуалізованої підтримки цієї вразливої групи дітей.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження були сформовані наступні висновки.

1. Вивчення сучасних підходів та теоретичних моделей взаємодії соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами дозволяє визначити найбільш ефективні методи роботи з цією категорією учнів. Результати досліджень свідчать про те, що взаємодія з дітьми з особливими потребами вимагає індивідуального підходу та урахування їхніх унікальних потреб і можливостей.

Один з ключових підходів - це модель інклюзивної освіти, яка передбачає включення дітей з особливими потребами у звичайне навчання разом зі своїми здоровими однолітками. Соціальний педагог у цьому контексті допомагає створити сприятливу атмосферу в класі, сприяє соціальній інтеграції та підтримці психологічного комфорту для всіх учнів. Ще одним ефективним підходом є застосування позитивного виховання, яке базується на посиленні позитивного поведінки та підтримці самооцінки дитини. Соціальний педагог працює з учнями над розвитком їхніх сильних сторін, допомагає їм управляти емоціями та вирішувати конфлікти конструктивним шляхом.

Також важливою складовою є робота з батьками, щоб створити позитивне партнерство між школою і сім'єю. Спільна робота з батьками дозволяє підтримувати дитину в освітньому процесі і підвищувати ефективність роботи з нею. Отже, вивчення сучасних підходів та теоретичних моделей взаємодії соціального педагога з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами дозволяє визначити оптимальні стратегії та методи роботи, спрямовані на розвиток і підтримку кожної дитини в її особистісному і навчальному зростанні.

2. Роль соціального педагога у формуванні позитивного психологічного клімату в групі дітей з особливими потребами є надзвичайно важливою. Він виступає як посередник між дітьми, вчителями та батьками, створюючи сприятливу атмосферу для взаємодії та розвитку кожного учасника навчального процесу. Основні стратегії для зміцнення позитивного психологічного клімату включають створення довірчих відносин, розвиток соціальних навичок, стимулювання позитивної поведінки, впровадження інклюзивних практик та сприяння психосоціальному розвитку. Таким чином, роль соціального педагога полягає в створенні безпечного, підтримуючого та відкритого середовища, де кожен учень може розвиватися та досягати свого потенціалу.

3. Практична реалізація організації індивідуальної та групової роботи з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами з використанням методів соціально-педагогічної корекції передбачає комплексний підхід до психосоціального розвитку кожної дитини. Індивідуальна робота включає діагностику потреб, планування індивідуальної роботи, застосування методів корекції та оцінку результатів. Групова робота передбачає формування групи, планування занять, застосування методів корекції та формування командного духу. Практична реалізація цих підходів сприяє успішній соціалізації та психосоціальному розвитку дітей з особливими потребами.

4. Суть соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами полягає в систематичній організації взаємодії між соціальним працівником і батьками, спрямованої на досягнення конкретних цілей. Досліджено різні аспекти цієї роботи, включаючи педагогічний, психологічний, соціальний та правовий, а також визначені напрямки, такі як профілактичний, реабілітаційний, корекційний і діагностичний, спрямовані на поліпшення якості життя сімей дітей з особливими освітніми потребами.

Основою соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами є постійне вдосконалення змісту, форм та методів роботи з ними, а також комплексний та індивідуально орієнтований підхід до цієї категорії осіб. Дослідно-експериментальна робота сприяла розгляду та обґрунтуванню різних форм і методів роботи, що дозволили ефективно підвищувати рівень адаптації батьків до життя з інвалідною дитиною.

Аналіз результатів дослідження підтвердив ефективність використаних стратегій та методів для підвищення рівня адаптації батьків дітей з особливими освітніми потребами до життєвих умов, ускладнених інвалідністю дитини.

5. Підвищення професійної компетентності соціального педагога у роботі з дітьми молодшого шкільного віку з особливими потребами є ключовим аспектом забезпечення якісної та ефективної освіти для цієї категорії учнів. Послідовне підвищення кваліфікації, використання інноваційних технологій та розвиток навичок самоаналізу та саморефлексії дозволять соціальному педагогу набути необхідних знань і навичок для ефективної підтримки та супроводу дітей з особливими потребами на шляху їхнього розвитку та соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамчук Л. Л. Експрес-бюлетень з фахової інформації для соціальних педагогів. Психологічна газета. 2019. № 22 (142). С. 4-11.
2. Безпалько О.В. Зміст та напрями професійної діяльності соціального педагога в загальноосвітніх закладах. Проблеми педагогічних технологій. Луцьк, 2022. Вип. 2. С.74–79.
3. Бенюх Н. Є. Проблеми організації соціально-педагогічної допомоги сім'ям, у яких виховується дитина з особливими запитами. Виховання дітей з особливими потребами в сім'ї / упор. І. Б. Іванова. К. : УДЦССМ. 2018. С.54- 56
4. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : дис... канд. пед. наук : 13.00.05. Хмельницький, 2020. С. 273–293.
5. Василенко О.М. Соціально-педагогічна робота з учнями з особливими потребами в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації. Зб. наук. пр. Хмельн. ін.-ту соц. технологій Ун-ту «Україна». 2022. № 5. С. 29–33.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2022_5_8
6. Волошина О. В. Інклюзивна освіта як педагогічна проблема. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. Випуск 31. редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця: Планер, 2020. С. 166-170.
7. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Програма «Інклюзивна освіта».
URL: <http://www.ussf.kiev.ua/index.php>
8. Грабовська С. Л. Психологічні особливості ставлення учнів загальноосвітньої школи до інклюзивного навчання. Збірник наукових

- праць Інституту психології імені Г. С.Костюка Національної АПН України. Т. XIII. Част. 5. К., 2021. С. 77-85.
9. Декларація про права розумово відсталих осіб: [прийнята 26-ою сесією ООН 20 грудня 1971 р.]. URL: <http://cyclop.com.ua/content/view/1032/58/1/11/>
- 10.Дубич К. В. Роль технологізації у впровадженні інклюзивного навчання. Зб. наук. праць: Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Київ: Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2021. С. 27–34.
- 11.Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- 12.Іванова І. Проблеми життєдіяльності сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами. Виховання дітей з особливими потребами в сім'ї [ред. Л. П.Фалинська ; упорядкув. І. Б. Іванова]. К.: УДЦССМ. 2018. С. 10-18
- 13.Капська А. Й. Актуальні проблеми соціальнопедагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання: [навч. посіб.] заг. ред. А. Й. Капської. К.: ДЦССМ, 2022. С. 23–24.
- 14.Колупаєва А. Інклюзивна освіта в контексті реалій сьогодення. Практика управління закладом освіти. 2020. № 4. С. 52–56.
- 15.Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Саміт. Книга, 2019. С. 5–16
- 16.Кравченко Т. В. Форми просвітницької роботи з батьками: основні види та умови застосування. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. № 2. 2021. С. 104-108
- 17.Марчук Т. Батькам про розвиток дітей, які потребують особливої уваги. Кроки до компетенції та інтеграції в суспільство : наук.- метод. зб. [ред. Н. Софій, І. Єрмаков та ін.]. К. : Контекст. 2020. С. 260-262.

- 18.Моїсеєнко К. Соціально-психологічний супровід інклюзивної освіти. Соціальний педагог. 2019. № 11 (листопад). С. 62–64.
- 19.Москалюк О. І. Інклюзивна освіта в контексті проблем, суперечностей та перспектив. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. Випуск 1 (40). С. 172– 174.
- 20.Національна доктрина розвитку освіти. Освіта. 2022. 24 квітня – 1 травня. 4 с.
- 21.Пожидаєва О.В. Складові професійної характеристики соціального педагога. Соціальна робота в Україні: теорія і практика: наук. метод. журнал. 2019. №1/2. С. 66–72.
- 22.Права Людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. URL: <http://khpg.org.index.php?id=1186678220>
- 23.Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання // Постанова Кабінету міністрів України від 01 жовтня 2010 року. № 912. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189
- 24.Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Постанова Кабінету міністрів України від 01 жовтня 2010 року. № 912. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189
- 25.Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ Міністерства освіти і науки № 855 від 11.09.2009 р. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4828
- 26.Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки : наказ Міністерства освіти і науки № 855 від 11.09.2009 р. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4828

- 27.Рассказова О.І. Соціальний педагог – суб’єкт розвитку соціальності учнів в інклюзивній школі. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2021. №4. С.72–79.
- 28.Робота соціального педагога в закладах освіти: [конспект лекцій для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка та практична психологія»]. ХНУ, 2020. 98 с.
- 29.Робота соціального педагога в закладах освіти: [конспект лекцій для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка та практична психологія»]. Хмельницький: ХНУ, 2019. 98 с.
- 30.Романовська Д., Собкова С. Тренінг батьківської ефективності. Програма і методика проведення. Робота психолога з батьками [упоряд. Т.Гончаренко]. К.: Вид. дім „Шкіл. Світ”: Вид. Л. Галіцина. 2021. С. 35-51.
- 31.Сварник М. Ніколаєв М. Діти з особливими потребами в українському суспільстві: крок до реабілітації та інтеграції. Кроки до компетенції та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. [ред. Н. Софій, І. Єрмаков та ін.]. К.: Контекст. 2020. С. 22-28
- 32.Титаренко Т. Як працювати з батьками хворих дітей. Психолог. № 5. 2020. С. 3-7.
- 33.Ткачук О., Дідик Л. Діти з особливими освітніми потребами: діагностика і шляхи розвитку. Завуч. 2019. №16 (514). С. 8-12
- 34.Царенко Ю. Корекційно-розвивальні заняття. Корекційна робота психолога. [упоряд. О. Главник]. К.: Шкільний світ, 2022. С. 4-9
- 35.Чайка А. Педагогічні технології як засіб організації освітнього процесу в інклюзивному класі НУШ. Шкільне життя. 2018. URL: <https://www.schoollife.org.ua/829-2018>

36. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти. Шлях освіти. 2019. № 2. С. 24–28

ДОДАТКИ

Додаток А

Тренінгова вправа «Мозковий штурм»

"Мозкова атака" - це метод творчого мислення, що спрямований на генерацію ідей за короткий час. В основі цього методу лежать декілька принципів:

1. Заборона критики й осуду. Учасники вільно висловлюють будь-які ідеї без обмежень чи відсіву.
2. Стимулювання стихійності і свободи. Більше незвичайних ідей - краще.
3. Бажання кількості, а не якості. Ціллю є згенерувати якнайбільше ідей, навіть якщо деякі з них здаються непродуманими.
4. Пошук комбінованих, витончених і удосконалених ідей.

"Мозкова атака" - Ідеї з використанням носової хустки
1. Носову хустку можна використовувати як невеликий пакетик для зберігання дрібниць, таких як монети, ключі або кульки для морозива.
2. Вона може стати зручним аксесуаром для фіксації волосся під час фізичних вправ або спортивних занять.
3. Як імпровізована тканина для маски, коли потрібно захистити обличчя від пилу, пилу або сонця.
4. Хустка може слугувати як додатковий шар одягу в холодну погоду, щоб зігріти шию або обличчя.
5. Вона може бути використана як рушник для витирання поту під час тренувань або пікніків.
"Мозкова атака" - Ідеї щодо вирішення проблеми соціальної ізоляції родини
Соціальні ініціативи:
1. Організувати щотижневі зустрічі для родин з дітьми з особливими потребами, де вони можуть обмінюватися досвідом та підтримувати один одного.
2. Створення відкритих центрів для дітей з особливими потребами, де вони можуть взаємодіяти та розвиватися разом з іншими дітьми.
3. Розробка мобільного додатку або онлайн-платформи для знаходження схожих сімей та організації спільних заходів.

"Мозкова атака" - Ідеї щодо вирішення проблеми соціальної ізоляції родини

Сімейні стратегії:

1. Встановлення регулярних сімейних вечорів, під час яких члени родини проводять час разом, граючи в ігри, готуючи їжу або дивлячись фільми.
2. Залучення до різноманітних груп та інтересів для дитини з особливими потребами, щоб вона відчувала себе частиною спільноти.
3. Організація занять з психологом або спеціалістом з розвитку, які допомагатимуть родині зрозуміти і підтримувати потреби своєї дитини.

Дані ідеї можуть стати основою для подальших дій і сприяти зменшенню соціальної ізоляції родини, що виховує дитину з особливими потребами.

Додаток Б

Тренінгова вправа «Список»

Вправа "Список" спрямована на те, щоб допомогти учасникам усвідомити свої обов'язки та відповідальність за догляд за іншими людьми, а також нагадати про важливість дбання про власне благополуччя. Основна ідея полягає в тому, що, забуваючи про себе, ми можемо перевантажити себе турботою про інших.

1. Спочатку учасники складають список людей, за якими вони повинні піклуватися. Це можуть бути члени родини, друзі, колеги, підопічні або будь-хто, кому вони відчують відповідальність. Важливо включити всіх, за кого вони відчують себе відповідальними.
2. Після цього учасники мають прийняти групове рішення про те, чи включати себе до цього списку. Зважаючи на те, що багато людей часто забувають про себе, важливо обговорити, чи є вони також об'єктом своєї власної турботи.
3. Обговорення повинно спрямовуватися на розуміння того, що догляд за собою є ключовим елементом здорового і щасливого життя. Важливо визнати, що, не дбаючи про себе, ми можемо піддатися стресу, вигоранню і незадоволенню життям.
4. Після обговорення і прийняття рішення учасники можуть внести себе до списку і визначити, які кроки вони можуть підтримувати своє фізичне, емоційне і психологічне благополуччя.

Ця вправа може допомогти учасникам зрозуміти важливість догляду за собою і прийняти позитивні зміни в своєму підході до власної турботи.

Додаток В

Тренінгова вправа «Ранні дитячі спогади»

Вправа "Ранні дитячі спогади" спрямована на те, щоб допомогти учасникам зрозуміти вплив їхніх перших дитячих спогадів на їхній життєвий стиль і поведінку. Оскільки важлива не хронологічна точність, а саме враження та емоції, які викликають спогади, учасники можуть зосередитися на тих випадках, які вони сприймають як найраніші.

1. Кожен учасник пригадує випадок з дитинства, який вони вважають найранішим. Це може бути будь-яка подія, яка залишила на них сильне враження.

2. Потім учасники аналізують цей спогад з різних точок зору. Важливо враховувати такі аспекти, як присутність або відсутність близьких людей (батьків, рідних), тип спогаду (чи несе він погрозу, є новим для дитини), спосіб сприйняття (чи був це зоровий, слуховий або тактильний сприйом), а також почуття та емоції, які викликав цей спогад.

3. За допомогою аналізу цього спогаду учасники можуть зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, а також вплив, який цей спогад має на їхній повсякденний життєвий стиль. Наприклад, якщо спогад викликає страх або тривогу, це може пояснити деякі упередження чи поведінкові реакції в певних ситуаціях.

4. На основі отриманих висновків учасники можуть прийняти конкретні кроки для того, щоб виправити негативні аспекти свого життя або розвинути

свої сильні сторони. Це може включати роботу над самооцінкою, розвиток емоційного інтелекту або зміни в способі спілкування з іншими.

Ця вправа може бути корисною для того, щоб краще зрозуміти себе і свої мотивації, а також здійснити певні зміни для покращення якості свого життя.

Додаток Г

Тренінгова вправа «Самооцінка»

Вправа "Самооцінка" спрямована на те, щоб допомогти учасникам визначити свої позитивні якості і полегшити процес самопізнання. Вона може сприяти підвищенню самооцінки та підсиленню впевненості у собі.

1. Кожен учасник розпочинає, записуючи якнайбільше позитивних якостей, які вони вважають властивими собі. Це можуть бути якості характеру, досягнення, таланти, навички або будь-що інше, що вони вважають важливим.

2. Після того як учасники записали свої позитивні якості, вони проговорюють їх. Кожен учасник може по черзі називати свої якості і коротко розповісти про них.

3. Під час проговорювання учасники можуть відзначити, що саме ці якості роблять їх унікальними та цінними. Важливо стимулювати позитивне сприйняття себе та інших.

4. Після завершення проговорення кожен учасник може подякувати іншим за їхню участь і підтримку. Ця вправа може сприяти підвищенню самосвідомості та створенню позитивного іміджу про себе.

Ця вправа може бути особливо корисною для тих, хто має тенденцію до самокритики або низької самооцінки. Вона допомагає усвідомити власні сильні сторони і підвищити рівень впевненості у собі.

